

Květena – Krkonoš zvláště – před čtyřmi staletími

Flora – des Krkonoše-Gebirges besonders – vor vieren Jahrhunderten

Radovan H e n d r y c h

Chvatěrubská 356/16, CZ-181 00 Praha 8, Česká republika

Hendrych R. (2001): Flora, especially of the Krkonoše Mts, four centuries ago. – Preslia, Praha, 73: 29–57. [In Czech]

An attempt is made to analyse a floral work published by Caspar Schwenckfelt in 1600. This work allegedly deals with the territory of historical Silesia, but in fact it concerns mainly the surroundings of the Silesian town Jelenia Góra (formerly Hirschberg), and first of all both Silesian and Bohemian side of the Krkonoše (Giant Mts). The majority of plants reported here were more frequent then than in the recent time. Species not found in the territory later on are discussed.

K e y w o r d s : Caspar Schwenckfelt, Silesia, Bohemia, Krkonoše (Giant) Mts

Úvod

Možnost poznat nadpisem vyjádřenou problematiku, nebo se jejím poznání alespoň přiblížit, zprostředkovává kniha vydaná právě před 400 lety. Titulní list nese v úplnosti název „Stirpium et Fossilium Silesiae catalogus. In quo praeter etymon, natales, natura et vires cum variis experimentis affiguntur. Concinnatus per Casparum Schwenckfelt, Reip(ublicae) Hirsbergensis Phys(icus) Ordinar cum indice remediorum. Lipsiae. Impressis Davidis Alberti, Bibliopolae Vratislaviensis. Cum gratia et privilegio Sacr(ati) Caes(arei) Maiest(ati)“. Při signetu je letopočet 1600, na konci knihy s „Imprimebat Michael Lantzenberger“ opakovaný. Typograficky i obsahem dílo působí dojmem publikace z doby podstatně pozdější.

Vedle proniknutí do obsahu, slovně i věcně mu porozumět, jevílo se obtížným, jak vybrané pasáže podat a zpřístupnit. Výsledek, včetně komentářů, bude snad vyhovovat, ačkoli vše z publikačních důvodů představuje méně než pouhou polovinu všeho cenného, v knize obsaženého materiálu. V celé naší literatuře, jinak velice obsáhlé, jde o téma zcela ojedinělé, bez jakékoliv obdoby. Také v širším územním měřítku je pojednáním tématicky naprosto vzácným. Protože pramen je málo dostupný, byly závažnější partie většinou ponechány v originále, včetně ortografie. Pouze v řečtině tištěná slova byla z technických důvodů latinizována.

Caspar Schwenckfelt

C. Schwenckfelt¹ se narodil 14. srpna 1563 v Greiffenbergu (dnešní Gryfów Slaski v Dolním Slezsku) v měšťanské rodině. Studoval medicínu v Lipsku a krátce v Paříži, odkud

¹ Bývá psán „Schwenckfeld“, „Schwenckfeldt“ nebo „Schwenckfeld“, ač v této knize se tak neuvedl. V díle, rozsahem 600 stran, o živočišstvu Slezska (Schwenckfelt 1603), je psán Schwenckfelt i Schwenckfeld. Balbín (Balbinus 1679: 13, 16, 62, 73 etc.) ho uvádí jménem Schwenckfeldius. Osobní údaje odlišně zná Schindler (1706: 297): narození 1. 5. 1563 a úmrtí 9. 6. 1609, ale také Gurtl & Hirsch (1887: 324): 1. 5. 1563–5. 1. 1609. Zjištění příčin daných detailních rozporů se vymyká možnostem této studie; částečně mohou odrážet tehdy v slezském prostředí probíhající přechod z kalendária juliánského na kalendarium gregoriánské. Zde uvedeného Schwenckfelta nelze zaměňovat se známějším Casparem Schwenckfeltem (1491–1561), jedním z významných německých náboženských reformátorů.

jako evangelík odešel z katolického prostředí do Ženevy a pak do Basileje (Basel). Právě tam ho v botanice ovlivnil C. Bauhin (1560–1624), včetně sepsání první knihy (Schwenckfelt 1587), chybně uváděné z r. 1586. Obsahem je dílem výhradně farmakognostické a farmakologické povahy, v rozsahu 672 stran, včetně tří drobných příloh od zcela bezvýznamných autorů (P. Cherler, K. Firling a T. Gautier). Další vydání vyšlo ve Frankfurtu n. M. v roce 1630. Po dosažení doktorátů z filozofie a medicíny se vrací v r. 1587 domů, vykonává lékařskou praxi a r. 1591 odchází jako fysikus (městský lékař) do Hirschbergu (dnes Jelenia Góra). Tehdy začal sbírat materiál ke knize nás zajímající, často chybně uváděné rokem 1601. Nelze vyloučit, že její napsání bylo dílem inspirováno spíše drobnou knížkou „Hortus Lusatae“, kterou krátce předtím vydal budišinský Franke [1594 (žijící v l. 1545–1617)], také jeden z přátel C. Bauhina (cf. Zaunick et al. 1930). V r. 1605 Schwenckfelt přesídlil ve stejném postavení do Görlitz (Zgorzelec), kde 9. července 1609 umírá (Hanel 1704: 200, Jourdan 1825: 180, Henschel 1837a: 22, E. J. Gurlt in Hirsch 1887: 324, F. Cohn in Graetzer 1889: 29–45, Baer 1896: 63–64). [Eponyma: *Schwenckfelda* Schreber (1789) Gen. Pl. 123, alias *Schwenckfeldia* Willdenow (1797) Sp. Pl. 1: 982, *Rubiaceae* trojú Ameriky.]

Kniha samotná, zvláště část botanická

O neznámou publikaci se nejedná, citována i použita byla již Balbinem (Balbinus 1679: 13, 16 etc.), dále např. Henelem (Hanel 1704: 215–302, cap. 3.) a značně obsáhlý ohlas měla v Londýně (Petiveri 1717). Bohatě ji využil Mattuschka (1777: inpag.), ač odkazy zamlčel. Po něm se jí dovolával Krocker (1787: X, XVI), Schwenckfelta chybně připomínající ze Schweidnitz (dnes Swidnica). Celkem uvádí jeho 145 „stirpes“, ale ztotožnění s druhy linnejské nomenklatury je u 96 až nesmyslné (Krocker 1787, 1790, 1814, 1823). V pěti případech použil Schwenckfeltovy názvy v binomické formě, věcně bez možnosti pozdějšího uplatnění.

Pokud jde o knihu, stručně Schwenckfelta připomíná Sprengel (1808: 166–167, 1818: 144), zmínku mu věnovali Göppert (1832: 109–110) a Henschel (1837a: 72). Sám Schwenckfelt býval označován za „slezského Plinia“, tak třeba Wimmerem (Wimmer 1844b: 139–140), ale v konkrétních případech se o něm nezmiňuje. Poněkud byl přiblížen Mildem (Milde 1858: 372–376), G. Stenzelem (in Cohn 1876: 3) a upozornil na něho i Baer (1896). Schube (1891, 1896) se samotnému dílu věnoval rozsáhleji, v zkráceném a místy pozměněném znění opakovaně (Schube 1928).

Většina těch prací zůstala v našich poměrech opomenuta, přesto, že jsou dostupné. Schwenckfelta zachytil Pohl (1810: XV, XXIX) a citoval ho Opiz (1815–1835: 19–20), ale v krajně omezených případech. Neušel pozornosti Maiwalda (Maiwald 1904: 35, 54) a převzetím z Paxe (Pax 1929: 2–3) jej znají Futák & Domin (1960: 536–537). Také Šourek (1970: 20, 100, 101, 103, 165) knihu, i pozdější pojednání (Schwenckfelt 1607) uvedl, ale zřejmě je neviděl. Klášterský et al. (1970: 169) dílo dokonce připsali Jeseníkům, kterých se netýká. Stručně je ocenil Nožička (1961: 165) a zvláště Jeník (1963: 107), který bez výkladu obsahu, neznalostí nebo nepochopením výraz „fossilium“ uvedl jako „zkameněliny“ (tou dobou věc neznámá!), pochopitelně značící minerální přírodní, zvláště horniny.

Kniha je v latině, pouze vsuvky (některá toponyma, názvy rostlin apod.) jsou v dobové němčině („Frühneuhochdeutsche“), resp. něco i písmem bývá v řečtině. Rozsah činí 407

stran, vedle 40 úvodních nečíslovaných a závěrem 16 stran indexu chorob, s odkazem na účinky rostlin. Formát tisku je 16,0 × 9,5 cm, přepočtem dnešních 25 až 27 autorských archů.

Po prostudování celé knihy, zvláště části naturální flóry se týkající, lze dojít k rozhodně překvapivému závěru: v mnohém je to dílo úrovně ojediněle (!) dosahované až v první polovině 19. stol. Týká se to charakteristik výskytu rostlin a stanovištních podmínek zvláště. Obtíž, spojená s nomenklaturou, bývá zvýšena tím, že Schwenckfelt pozměňoval názvy, i když již existovaly. Zvláště u německých, kde dotvářel i synonyma další. Rozhodně představuje výrazné dílo s mnohými rysy doby blížícího se konce evropské renesance (rokem 1650 – Magner 1994: 87), zároveň se zřetelně vystupujícími začátky ingrese submoderních přístupů, v době jeho vydání stále ještě vzácných, na jejichž plnější rozvinutí mnoho decenií musela botanika čekat.

Úvodní stránky nás zajímat většinou nemusí. Naplněny jsou dedikací, jakýmsi nástěnným dějin botaniky (zvláště prazačátků), pochopitelně antiku v duchu renesance „opěvující“, dobovými frázemi apod. Neplatí to o místech stručně věnovaných geografickému rázu území. Význam má soupis 74 autorit, Theophrastem (4. až 3. stol. př. n. l.) a Pliniem Starším (1. stol. n. l.) počínaje. Podstatní jsou ti, jejichž díla pomáhají rozpoznat, o které druhy linnejského pojetí se jedná nebo by se jednat mohlo: Bauhinus (1596), Brunfels (1530) alias Tragus, Camerarius (1586), Clusius (1583), Dalechamps (1597), Dodonaeus (1583), Fuchs (1543), Gesner (1541), Lobel (1576, 1581), Matthiolus (1565), Thalius (1588) a Tabernaemontanus (1590)². Většina je ikonograficky vybavena, čímž měl Schwenckfelt k determinaci dobrý základ. Tuto skutečnost třeba zdůraznit, zvažuje-li se stupeň důvěry k jeho údajům. Autorská autentičnost je však patrná např. z toho, že téměř důsledně uvádí dobu květu, resp. zralosti plodů, což převzít z literatury většinou nemohl. Také charakteristika stanovišť, při velmi četném porovnání s uvedenými prameny, nemá známky kompilací, v té době zvláště běžných.

To vše potvrzují případy rostlin, do té doby a jinak ještě dlouho později neznámých, příkladně *Alchemilla fissa* Schummel ex Günther et Schummel [1819], *Crepis conyzifolia* (Gouan) A. Kerner [1773], *Drosera anglica* Hudson [1778], *Juniperus sibirica* Loddiges in Burgsdorff [1787] alias *J. nana* Willdenow [1805], *Orobanche lutea* Baumgarten [1816], *Pedicularis sudetica* Willdenow [1800], *Ribes petraeum* Wulfen in Jacquin [1781], *Sedum alpestre* Villars [1781], *Thlaspi caerulescens* J. et C. Presl [1819] a *Viola lutea* Hudson subsp. *sudetica* (Willdenow) Nyman [1814]. Jen toto samotné není málo a je svědectvím Schwenckfeltových schopností. Nedošlo-li k následnému využití těch poznatků, pak jen proto, že kniha nebyla vybavena pro tehdejší dobu obvyklou formou a postrádala ikonografická doplnění.

Rostliny jsou rozděleny do dvou oddílů. První – „Stirpium in Silesia sponte nascentium“ – obsahuje plané, zavlečené a zdomácnělé (str. 5–222), druhý – „Stirpium Silesiae hortensium“ – pak druhy pěstované (str. 223–348). Nejde jen o zahradní, ale i o polní, dokonce o několik skleníkových („in viridariis“, „in aedibus tepidariis“ nebo „in tepidariis“, zřejmě povahy fíkovnic). Také tento oddíl není pro nás bez zajímavostí. Uvedený region je prostorem k Čechám přilehlým, tehdy žijícím v značně shodných ekonomických i sociál-

² Praha se pro možnost studia těchto knih ukázala „zlatou studnicí“, přechovávající tato díla hlavně v Klementinu, Strahovské knihovně a v Národním muzeu, v jejichž studovnách bylo mně třeba strávit celé měsíce pracovního času.

ních podmínkách (1333 až 1763 součást Koruny české). Přitom po několik století (!) nic podobného nemáme. Mnohé nebo vše, co o slezské zemi čteme, jistě mělo paralelu u nás, jmenovitě v rostlinách pěstovaných, včetně dřevin.

Uspořádání textu je skoro jednotné (obr. 1), odchylky jsou řídké. Rozhodně je obtíží, že vše za diagnosu označitelné je stručné a mnohdy nebýt polynom, s odkazem na jejich autory, bylo by zjištění totožnosti dané „stirps“ nemožné. Na determinaci je to bez vlivu, ale velkou výhodou je výstižné, někdy relativně velmi podrobné popsání stanovišť a hlavně frekvence v rozšíření. Méně mohou zajímat léčebná nebo jiná využití, téměř nikdy nescházející.

LIBER PRIMVS.

67

modicè digerentem. Sapore est insulso & sleraceo.

Folia hyemè inter acetaria recipiuntur, nec ori ingrata. Saliuam cient.

Phlegmonum inieijs atq; Erysipelatibus optimè facit.

Trita Cataplasmate, Mammatarum inflammationibus & duritiei vtiliter à feminis imponuntur.

Aqua stillaticia infantibus Epilepticis commendatur.

Erygeron tomentosum.

Erygeron maius siue 1.

Dodon.

Senecio maior 2. *Tabern.*

Wolledt Creutzwurts.

Ceteris maius, folia paulatim habet hirsuta & graueolentia.

In syluis cœduis frequens & secus vias Augusto floret.

Erygeron alpinum.

Senecium montanum.

Iacobeia latifolia 2. *Clus. P.*

Conyza alpina genus,

Cesn.

Amat altissimos & humidos montium saltus.

Flores fert Iulio & Augusto aureo colore radiantes.

Eryngium vulgare.

Ungew., Diosc.

Eryngium campestre, Dod.

Centumcapita, Plin.

Iringus, Officm.

Brachendistel.

Wallendistel.

Manistrew/ob mulea globosa capitula in eminentes spinas aculeata.

In asperis campestribus, incultis Boiemix: apud Silesios non ita frequens.

Consistit in terrena essentia, calefaciens & siccans. Aperit, digerit, vrinas mouet, Menstrua prouocat, Lienis & tecinoris farctus expedit.

Radix coëta & pota Colicos sanat & Calculos rumpit magno experimento.

Contra Ittranguriam pręstat pota.

Condita saccharo senibus impotentibus vtilis.

Eryngium nothum.

Crithamum montanum vel terrestre, *Mattiol.*

Eryngium montanum recentioribus, *Lob.*

Crithmus arvensis.

Sichelfraut.

Sichel Möhren.

Feld Bacillen.

Ad agrorum margines. in vinctis Boiemix palium Acillate floret.

1 2

Odo-

Pojmy „species“³ nebo „genus“ byly neznámé, vše bylo „stirps“ (odvozeno z označení pro rostlinu, trs, kmen apod.) nebo „vir“ (výraz ještě mnohoznačnější). Názvy a „třídění“ rostlin byly značně odtrženy od logiky podstaty. Nepatrný rozdíl v barvě květu (jmenovitě albin) a už to byla jiná „stirps“, z přírody přesazená rostlina, bývala od plané opět jinou „stirps“.

Identifikace „stirpium“ se s jistotou podařila u téměř 97 %. Úspěch i poloviční byl by přínosem, neboť Schwenckfeltův soupis je významný gnoseologicky, nejen historicky. Dovoluje např. prokázat pro Krkonoše lokální autochtonnost u *Archangelica officinalis* (Hendrych 1999: 324), *Geranium phaeum* a *Rhodiola rosea*, což jsou jen příklady, anebo naopak allochtonnost (*Achillea ptarmica*, *Crocus albiflorus*, *Helleborus viridis*, *Lilium bulbiferum*, *Polemonium coeruleum*, *Rumex alpinus* aj.), popř. umožňuje značně zpochybnit tamní existenci *Gentiana punctata* (cf. Matthiolus 1562: 182 B, 1596: 256 B, Schmidt 1793: 35, Kroccker 1823: 307 etc.). Může vytvořit obraz některých rysů květeny, spadající právě před období větších antropických zásahů, kterými byly Krkonoše postiženy.

Ztotožnit orografické celky Schwenckfeltem uváděné také není vždy snadné. Překvapuje, že vedle označení „Sudeta“ (str. 42, 83, 119, 156 aj.) se objevuje oronymum „Sudita“ (str. 42, 83, 119, 156 aj.). V úvodu je vysvětlení: „Alter Suditorum tractus incipit a finibus montium Glocensium et definit in ducatu Teschinensis ad Carpatho iugi...“. Tedy, druhý nebo další (horský) řetěz „Sudit“ začíná od konců Kladských hor a sahá k hřebenům Karpat v tehdejšíém vévodství Těšínském. Rozumí tak pás pohoří od Krkonoš (včetně) až po východní konec Jeseníků. V několika pramenech té doby hledané vysvětlení zprvu nalezeno nebylo (např. Henel 1613, Cunradi 1706), ale shledáváme se s ním u Balbina (Balbinus 1679: 6), který se v tom odvolává na G. Fabricia [a Lapide (1516–1571)] ze Saské Kamenice, takže to nebyl jen osobní přístup Schwenckfeltův. Samotné Krkonoše zná nejčastěji pod jménem „Sudeta“, což je pochopitelné. Používal i označení „Sudödische Gebürge“, což lapsus calami opět nebyl (Schwenckfelt 1607a: 39, 154). V úvodu píše o „Montes Morinorum“, s připomínkou, že jde o „Mährische Gebirge“, „Gesenke“, tedy o Jeseníky. V rozšíření rostlin zmínka o nich je jen u *Larix europaea* (str. 119). Uvedeny jsou „Montes Rhipae“ (str. 111, 117 a 183), jakoby Jeseníky, ale rozbor ukázal, že jimi rozumí celek, s Krkonošemi související a je zahrnující. V tomto směru nejednou mnoho jasnosti nemáme, vysvětlení schází. Např. pro Obří důl uvádí naopak jmen několik – Riesen-, Teufels-, Aupa-, Goldengrund a Aurinamenta.

Patrné je zachycení přítomnosti rostlin v slezském předhůří sudetského pruhu, včetně toho pruhu samého. Převážná část Slezska, v rozporu s názvem knihy, naopak tu ozvěnu nemá, až na 30 případů (3,5 % celku) z okolí Wroclawi, Zaganě (tehdy Sagan), Swidnice (Schweidnitz), Legnice (Lignitz) aj. Schwenckfelt o tom nepíše, ale zdá se, že něco získal od jiných osob. Z okolí Swidnice – T. Fischer (1559–1616), od Wroclawi – A. Seyler, alias Seylerus (1577–1638), L. Scholtz-Rosenau (1552–1599) a od Zieloné Góry (tehdy Grünberg) – G. Firling (1559–1606), jejichž data uvádí Schindler (1706: 73, 74, 275, 286, cf. Henschel 1837b: 180); s nimi Schwenckfelt připomenul dokonce i našeho Jana Jesenia (1566–1621), rodištěm z Wroclawi (1566–1580). Několik rostlin je uvedeno z Čech („in Boemia“), popř. přímo od Poděbrad („ad Poidebradam“). Jak ty poznatky získal, zjistit se nepodařilo.

³ Pouze v němčině, naprosto výjimečně, užil výrazu „eine arth“ (Schwenckfelt 1607a: 217).

Až na výjimky jde tudíž o květenu pouze širokého okolí města Jelenia Góra, s dominantní pozorností ke Krkonošům⁴. Planých rostlin shledáváme 797 „stirpes“ (bez ca 50 rostlin nižších, jen s pochybnostmi identifikovatelných), náležejících 743 druhům dnešního pojetí. Pro samotné Krkonoše lze z toho počítat s 560 druhy (581 „stirpes“), což by bylo 65 % dnešního indigenního úhrnu, bez apomikt a subspecií. Pro ostatní teritoria zůstává 190 druhů (196 „stirpes“). Přitom okolí Jelení Góry, včetně Krkonoš, činí ca 1750 km², v kterém Krkonoše Schwenckfeltova pojetí zabírají 870 km². Proti rozloze tehdejšího Slezska (45 425 km²) jednalo by se jen o necelá 4 %; z autochtonní části slezské flóry tím bylo zachyceno pouhých 47 % druhů. Poměr nebo nepoměr výmluvný.

Dominující Krkonoše Schwenckfelt chápal široce. Zabíraly Jizerské hory a sahaly až k Žaclěří. I když ne vždy uvedené, zahrnuty nebo myšleny jsou zřejmě skoro ve všech případech, kdy se píše o „montes“, zvláště těch „alti“ nebo „altissimi“. Pod pojmem „hory“ mnohdy mohl z intramontánní deprese Jelení Góry rozumět i Góry Kaczwaskie (Katzbach- nebo Bober-Katzbachgebirge), vrchem Skopiec (Kammerberg) dosahující 723 m n. m. Dokonce se zdá, ač to explicitně vyjádřeno není, že dotyčné pohoří je skryto pod označením „colles ad Hirsberg“ (např. str. 186). S jistotou lze předpokládat, že většina toho, co tam rostlo, muselo být minimálně ve stejné míře přítomno v Krkonoších (nikoli naopak). Výjimky činí relativně xerothermní druhy jako *Dictamnus albus*, *Gentianella ciliata*, *Melica ciliata*, *Prunella grandiflora* a *Teucrium botrys*. Pokud jde o Krkonoše, nebyla rozuměna jen slezská část, ale i česká. Je-li plošný poměr ca 1:6, ve prospěch části naší, jedná se u Schwenckfelta především o ni. Také to vyplývá z uváděných v knize toponym.

Krkonoše dobře znal, ač české jméno uvádí v předmluvě „Horkonoss“ (částečný odraz českého názvu původně v singuláru). Mohla to být znalost podrobná, včetně zimního aspektu, jak je patrné z několika míst (str. 172, 214 aj., Schwenckfelt 1607a: 203, 217 aj.), i když měl na poznání jen necelých devět let. Blízkostí působiště byla mu přístupnost krkonošského terénu jen málo usnadněna; tehdejšími cestami to bylo 23 km.

Důležitý je gradient frekvencí výskytu. V té věci je to do určité míry vždy odraz subjektivnosti a odráží se to tak i u uživatele. Jiný způsob v tom většinou není. Ač Schwenckfelt ne vždy frekvenci uvádí, sotva se setkáme s někým, tím spíše v literatuře starší nebo staré, kdo by měl gradaci rozšíření a zastoupení tak obsáhle (alespoň výrazově). Od „rarissime“ přes „rare“ nebo „nonnullis locis“ a „nonnihl (crescens)“ až k „passim“, „abunde“ a „plurima“, „uberrime“, „numeric“, „familiare“ (obyčejně, běžně), „aliquam multi“ nebo „ubivis“, „multis locis“ po „copiosissime“, „vulgo notus“, „per loca omnia“, „abundans“, „in redundantia“ či konečně „vulgatissimus“, „omnibus locis“ apod. Pro kvalitativní, ale i kvantitativní posouzení tehdejší květeny je to pochopitelně výhodné. Ze studia knihy možno soudit, že neuvedení frekvence lze chápat jako vyjádření průměrné početnosti výskytu, i když ze strany Schwenckfelta s určitými nesrovnalostmi počítat musíme.

⁴ V historii byl pro Krkonoše čtvrtým botanikem. Prvním M. Klaudivan, posléze T. Hájek a následně P. A. Matthioli, nikoli dříve než r. 1563 (Hendrych 1999: 321). Mylné bývají údaje o F. Sebitzovi (jinak Sebiz); rostliny sbíral v Jeseníkách, odkud r. 1582 obdržel Clusius (1601: 84) např. *Andromeda polifolia* („*Rosmarinus sylvestris*“). Desinformaci o jeho působnosti v Krkonoších získali Nožička (1961: 165) a Šourek (1970: 20) asi z Maiwalda (Maiwald 1904: 36), který v tom asi také nebyl první. Sebitzova sběratelská působnost právě v Jeseníkách je patrná již z toho, že jako „*Meum silesiacum*“ odtamtud zaslal Camerariovi (Camerarius 1588: 134) *Ligusticum mutellina*, z Krkonošů vždy neznámé. Podobně tam působil A. Cromer, na moravsko-slezském území snad první činní botanici, což zůstává mimo pozornost (cf. Klášterský et al. 1970).

Také výrazy „gaudet“, „frutescit“, „amat“, „luxuriare occurrens“ nebo „floret“ apod., zdají se významem nepřímo vystihovat hojnější nebo častější výskyt.

Část o rostlinách v kultuře má uspořádání skoro stejné. Někdy je uvedeno místo pěstování, s jménem majitele, včetně zahrady Schwenckfelta samého. Počet 576 „stirpium“, odpovídající více než 500 druhům, musí překvapit. I tu jde především o okolí Jelení Góry. Patrné je naturální hospodářství, s četnými rostlinami okrasnými, ale také velký počet léčivěk, užívaných v tom, co Schwenckfelt nazývá „medicina familiaris“.

Právě úzce regionálním rázem je dílo jistým unikátem, neboť v celoevropském měřítku se asi vlastně jedná o čtvrté sepsání květeny menšího území. Předchůdcem se v tom jeví Calzolaris (1566), alias Calceolarius, z italského pohoří Monte Baldo (u Lago di Garda), prací rozsahem 17 stran mnohem menší. Původně bylo vydáno v italštině, záhy v latině (Calzeolaris 1584) nebo připojeno ke spisům Matthiola (Matthiolus 1571) a Cameraria (Camerarius 1586). Ve střední Evropě byl dalším Simler (1574), o květeně části Valliských Alp na jihu Švýcarska a o dost později Chemnitz (1652), publikací o flóře okolí Brunšviku (Braunschweig). Je to zatím naprosto nepovšimnutá stránka Schwenckfeltových knih, patřící jemu, ale tak trochu i Krkonošům. U nás jim v tom patřila jedinečnost na předlouhou dobu a tím primát dodnes.

Vzpomenutá pojednání, ve své době ojedinělá, byla jakousi předzvěstí v celé Evropě probíhajícího, úzce regionálního výzkumu (hlavně 19. stol.). Právě ten přispěl k zevrubnějšímu poznání většiny zemí a stupeň prozkoumanosti květeny, i když s rozdílnostmi, dosažen by bez něho nebyl. Již proto bychom Schwenckfeltovi a Krkonošům nějakou pozornost věnovat mohli.

Návazností je již zmíněná kniha, výslovně zaměřená jen na okolí Jelení Góry (Schwenckfelt 1607a). Pozornost je v ní obrácena na balneologii lázní Cieplice Slaskie-Zdrój (dříve Warmbrunn, tehdy ještě Teplitz zvané) a posléze v nemalé míře na Krkonoše, jediné z celého okolí. Vidíme to již v rozšířeném názvu: „Hirschbergischen Warmen Bades in Schlesien unter dem Riesengebirge gelegenen kurze und einfältige Beschreibung“. Autor je uveden jako Schwenckfeldt nebo Schwenckfeld. Vydána v Görlitz 1607, celá v němčině, rozsahem 236 číslovaných stran a 20 úvodních nepaginovaných, závěrem se 4 stranami indexu, dnes snad ještě větší vzácnost, než kniha první. Představuje 7 autorských archů, na stránkách zrcadla 7,0 × 12,5 cm. Kvalita tisku je nižší úrovně. Znění textu se také nezdá tak pečlivé, jaké shledáváme u publikace první. Téměř nezměněné 2. vydání vyšlo v Hirschbergu (1619a), snad tamtéž vydání 3. (1708), nikoli r. 1710, jak bývá chybně uvedeno a v němž vše o rostlinách bylo vypuštěno.

V závěrečné kapitole „Kräuter, welche umb diese Gegend wachsen“ (str. 183–236) je podle německých názvů, s připojením latinských, v abecedním pořadí 358 „stirpium“, nyní 340 druhů. Jsou jako význačnější, zvláště pro Krkonoše, vybrané z první knihy, s textem různě obsažným (obr. 2). Nemálo míst je podáno pozměněně, i přidáno nově. Obsahem zůstala i ve Slezsku ještě více mimo pozornost⁵.

⁵ Svou autorskou činností zasáhl též do Čech a to knihou o lázních Teplice, výhradně z hlediska lékařského balneologicky zaměřenou, vlastně dvakrát vydanou (Schwenckfelt 1607b, 1619b), které se dovolává i Balbin (Balbinus 1679: 62). Vedle vydaných děl měl zanechat rukopis „Brevis delineatio geographica Silesiae“ (Thomas 1824: 146), mně neznámého osudu, jak bylo i z Görlitz (Staat. Museum für Naturkunde) potvrzeno.

Obr. 2. – Stránka z botanické části knihy – Schwenckfelt (1607a).

Abb. 2. – Seite aus dem botanischen Teil des Buches – Schwenckfelt (1607a).

Z Krkonoš druhy později spíše nepotvrzené

Všechny druhy, které se ke Krkonošům vztahují nebo mohou vztahovat, uvádět nelze. Pro tuto a následující kapitoly jich je vybráno pouze 198 (27 %), později z Krkonoš nezjištěných nebo až na výjimky, vykazujících tam proti současnosti nápadně větší frekvenci. V některých případech jde o pozměnění pohledu na ně, jiné lze mít jen za historickou záležitost, i když to pro nás bez významu být nemůže. Seskupeny jsou tak, aby byla usnadněna orientace, v nomenklatuře většinou podle *Flora Europaea* (Tutin et al. 1964–1978). Text rozhodně zatěžují názvy Schwenckfeltem použité, ale bez nich by autentičnost odkazů unikala; proto jsou také důsledně uvedeny příslušné stránky.

Aconitum vulparia („*A. luteum maius*“ – str. 8) se místy mělo nalézat v lesích („In Montium saltibus quadoque reperitur“). Popis a z názvu samotné „*luteum*“ jsou jednoznačné. Jakkoli později nezištěné, tehdejšímu jeho rozšíření, až nad úpatí pohorí sahajícímu, bychom mohli důvěřovat.

Asplenium adiantum-nigrum („*Adiantum nigrum*“ – str. 11): lze-li ho vůbec přijmout, jsou důvody takto ho zařadit, neboť slova „*Adnascitur petris et scopulis Montium*“ si to-picky jinak, než v souvislosti s Krkonošemi, vysvětlit skoro nelze. Schwenckfelt (1607a: 199) ho uvádí s názvy „*Frawenhaar*“, „*Adianthum nigrum*“ a „*Capillus Veneris maior nigricans*“, nadále bez konkrétnější lokality. Mnohem později bylo uvedeno z Krkonoš (Winkler 1881: 212), opět bez naleziště a bez odezvy (např. Schube 1904: 8); G. Stenzel (in Cohn 1876: 20) ho znal nejbliže až od Zgorzelce. Celkové rozšíření by krkonošský výskyt za vyloučený nepovažovalo (např. Jalas & Suominen 1988: 74).

Atropa belladonna („*Solanum montanum*“ – str. 198): „*Umbrosa et opaca sectatur montium loca...*“ činí důraz na horské lesy, z nichž se může zvláště týkat bukových. Li-chým nemusí být dohad, že v pozdějších dobách, jako vyhledávaná droga, mohla být vyhubena. Předmětem sběru nebyly jen bobule, ale hlavně podzemní části, čímž docházelo k zničení celé rostliny i lokálních populací.

Carlina vulgaris subsp. *vulgaris*: snad se k ní vztahuje název „*C. minor*“ (str. 40), z Krkonoš dnes neznámé. Výskyt je dosti jednoznačně vyjádřen „*In asperis et aggeribus secus itinera montosis integra aestate conspicua*“. Jednalo-li se o *C. vulgaris* subsp. *longifolia* (Šourek 1970: 244), rozhodnout nelze.

Cortusa matthioli („*Caryophyllata alpina minor*“ – str. 42): v čem byl základ textu „*Humidis et umbrosis Sudetorum convallibus*“, vysvětleno není, zvláště, když synonymika a stručný popis spíše vylučují záměnu s čimkoliv, co v Krkonoších mohlo růst. Schube (1891: 32) jí bližší pozornost zprvu nevěnoval, ale později připojil: „Není nemožné, že *C. matthioli* svého času u nás rostla a posléze byla kořenáři vyhubena“ (Schube 1928: 54). Není známo, co by na tu možnost ukazovalo, snad jen to, že Schwenckfelt v léčitelském popisu připojuje „*Ad vulnera* (při zraněních) *utilis*“. Vysvětlení není přijatelné, ale v tomto případě přijatelné není nic, jako by jím nebylo ani odmítnutí Schubeho mínění. Údaje, které o *C. matthioli* podává Mattuschka (1776: 137) a Krockner (1787: 303), jsou pouze opisem nebo překladem Schwenckfeltova textu (cf. Schmidt 1793: 48). Učinil tak i Pohl (1810: 190–191), původní pramen citující. Podíváme-li se na problém z ekogeografického hlediska, vidíme, že *C. matthioli*, když není kalcifyt v celém areálu, v středoevropském rozšíření vápencům (nebo dolomitům) přednost dává. Taková možnost v granitoidovém masivu Krkonoš přesto vyloučena není, ale značně omezená rozhodně je. Zbytky silurských vápenců jsou patrnější jen z české strany, v oblouku Horní Štěpanice – Vrchlabí – Svoboda n. Ú. – údolí Malé Úpy (Svoboda 1955), ale ze slezské strany tomu tak není. Útržky vápenců, vesměs drobné, jsou až severně Jelení Góry, v pruhu Swiebodzice – Zgorzelec (Tomczyk 1960, Sawiczki 1995). V postglaciálu, zvláště po atlantiku, dala by se její existence v Krkonoších předpokládat jen v podrostu subalpínských smrčín nebo v nivách sevřených údolí. Ve vztahu k vápencům i to si lze těžko představit. Možná, že je to jedna z největších záhad botanické historie Krkonoš.

Equisetum telmateia („*Equisetum* II“ – str. 64): okrajů Krkonoš se mohlo, podle některých udávaných stanovišť dotýkat, i když později zjištěno nebylo.

Gentiana verna („*G. minima alpina*“) je uvedena dodatečně (Schwenckfelt 1607a: 196), jinak z Krkonoš nikdy nenalezena. Slova „*Ist kaum eines Fingers lang mit einer*

schönen grossen blawen Blume“ téměř vylučují, společně s názvem, že by se mohlo jednat o rostlinu jinou nebo – a to je zvláště důležité – že by ji Schwenckfelt sám neviděl.

Hippuris vulgaris („*Equisetum agreste minus seu V*“ – str. 64): „Uliginosas convalles...“, zdůraznění údolí (od Jelení Góry později dlouho potvrzovaná), tedy část horského reliéfu, zasahování by nevylučovalo.

Ledum palustre („*L. Silesiacum maius*“ – str. 120): „Fructificat et viret plurimus udis et desertis (pustých místech) Montium locis“. Moderním výzkumem z Krkonoš spolehlivě zjištěno nebylo. Z kontextu je nepravděpodobné, že by Krkonoše tento údaj vylučoval. Ze sudetských pohoří bylo jako „*Ledum silesiacum*“ uvedeno na základě sběru A. Cromera z Hrubého Jeseniku, což datuje Clusius (1583: 71) rokem 1582, později již pro r. 1578 (Clusius 1601: 83). Kdyby to mělo být Schwenckfeltovi podnětem, Jeseníky by uvedl, jako učinil u *Larix decidua* („*Larix*“ – str. 119, cf. Hendrych 1999: 323) a také by nepoužil slov „kvete na mnohých místech“, jež mohla vzniknout jen na základě autopsie. Na krkonošský výskyt *L. palustre* by ukazovalo, že později bylo uvedeno jako „Überall gemein in Heiden, Wälden, Gebürgen, an faulen (vlhkých) bruchigen stellen“ (Schwenckfelt 1607a: 202). Zánik *L. palustre* byl by vysvětlitelný oficielním užitím, kdy jako „Herba rorisamarinae sylvestris“ jistě bylo „laboranty“ vyhledávané. V Krkonoších mohlo mít stanoviště příhodná a rozsáhlá. Na vrchovištích bylo i v jiných krajinách prapůvodně vůbec rozšířené, asi skoro shodně s *Oxycoccus palustris*. Vedle slezského předhůří bylo z Krkonoš uvedeno také, i když ne průkazně a nejvýše zbytkově (Winkler 1881: 111, 222, cf. Vulterin 1955: 298–299, B. Křisa in Hejný & Slavík 1990: 499). Jiné zprávy chybějí, ale stojí za pozornost dávné obecné povědomí o užívání *L. palustre* jako inebriantium (omamný prostředek), v čemž nejučinnější částí byl kořen (Knoll-Greiling 1959: 54). Sběrem tak byla ničena rostlina celá, čímž na vyhledávaných, zvláště bohatých (!) nalezištích, taková právě tam mohla být, celé populace zanikaly.

Melittis melissophyllum („*Lamium sylvvarum Melissae folio*“ – str. 117): slova „Stabulatur (stanovištně) in sylvis et montibus“, již vzhledem k značné nepravděpodobnosti záměny s jiným druhem, tehdejší existenci by spíše nevylučovala. Také předpokládaný stav lesů by pro takový závěr mohl nepřímě svědčit.

Myosotis scorpioides („*Euphrasia coerulea I*“ – str. 70): přesto, že dosavadní výzkum ji neuvádí (Šourek 1970: 324), tehdejší výskyt nic nevylučuje.

Orobanche lutea („*Orobanche*“ – str. 150): „Nascitur in segetibus inter Legumina“ se nevztahuje ke Krkonošům, ale i tak je významný, alespoň historicky. Pro celé Slezsko byla „nově“ nalezena teprve v r. 1833 (H. Grabowski in Wimmer 1844a: 280).

Phyllitis scolopendrium („*Phyllitis*“ – str. 156) je s návazností na Krkonoše uvedena velice široce: „Ad Carpathorum Marcomannorumque montes umbrosis udisque saxis quous Anni tempore viret. In Riphaeis non item, nisi (leda) in Acuto monte et parietinis puteorum“. Tak či onak musela být tedy Schwenckfeltovi dobře známou. „Acutis mons“ byl čedičový (!) vrch Ostrzyca u obce Proboszczów (501 m, kdysi Spitzberg u vsi Probsthain), k severu od Krkonoš, lokalita však později nebyla nikdy potvrzena. Druh upoutal Schubeho (Schube 1891: 42), že „... v Krkonoších je vzácný (!), neboť byl kořenáři zničen“. Schwenckfelt (1607a: 210) to vyjadřuje slovy „Wird selten auff diesen Gebürgen (!) gefunden, denn sie von den Kräutlern sehr vertrieben worden. Man bringet sie aus den Neissischen Gebürgen“. Pro *P. scolopendrium* od města Nysa jiný údaj nikdy nebyl a jeho nejbližší okolí něco takového skoro vůbec vylučuje. Přitom Schwenckfelt musel druh opravdu velmi dobře znát, včetně uvedených příležitostných výskytů v roubených studnách. Zále-

žitost jeho indigenity a její rozsah v Čechách nebudou asi tak jednoduché a jednoznačně řešitelné, jak by se mohlo zdát (cf. P. Tomšovic in Hejný & Slavík 1988: 250). Zánik původně snad roztroušených nalezišť mohl tu být způsoben poměrně dlouho k němu přetrvávajícím oficielním zájmem (cf. Hendrych 1987: 141). To se týká, zvláště v Krkonoších, relativně asi mnoha druhů, z nichž máme informace nebo pouhý dohad jen o některých.

Phyteuma orbiculare („*Rapunculus sylvestris coeruleus umbellatus*“ – str. 181): „In montanis recessibus (odlehých) ad Quissum fl.“, tedy z nižších poloh kdesi od řeky Kwisa, ale co mají „hory“ znamenat, jasné není.

P. spicatum subsp. *coeruleum* – neklamně „*Rapunculus montanus coeruleus*“ (Schwenckfelt 1600: 181) – je uvedena jako krajní pozoruhodnost. Identifikace vyplývá kromě jiného z toho, že následuje po *P. spicatum* („*R. montanus albus*“), což jednoznačně dává smysl slovům „A priori coma coerulea discernitur“; stanoviště jsou obdobná: „Natales eius montosa et alsiola (chladná) prata, convallesque nemorosa“. Schwenckfelt (1607a: 221) dodává „Umb den Queckseiffen (snad místa v Obřím dolu)“, německy „Blawe wald Rapuntzel“. Výrazy „coma coerulea“ vylučují, aby šlo o *P. orbiculare*, kde tvar květenství je charakterizovaný jako „umbellatus“, tehdy odvozeně od „umbo“ (též „hlavička“ nebo „gombík“), což jejímu květenství odpovídá. Schwenckfeltem připojená synonyma „*Rapunculus Alopecuroides spica coerulea*“ (Clusius 1583: 319) a „*Rapum sylvestre maius*“ (Dodonaeus 1583: 165–166), zvláště první, mohlo by se týkat i *P. nigrum*, v Krkonoších pochopitelně nikdy nerostoucího. Je na pomezí neuvěřitelné kuriozity, alespoň se to tak musí jevit, že jinak nevysvětlitelný nález Šourka (Šourek 1970: 225) teprve dává nezávislou informaci o ojedinelém (!) exempláři něčeho podobného v Malým Snieznyim Kotlu. Původně důvodnou nejasnost uzavírá až Dostál (1992: 1021) slovy: „... uvádí se z Krkonoš, pravděpodobně omylem (možná introgrese druhu *P. nigrum*, vysazeného nad Rokytnicí n. J.)“. Stěží lze nalézt obdobné souvislosti z dob sobě tak vzdálených.

Potentilla supina („*Quinquefolium fragiferum*“ – str. 175): „... locis montium occurrit graminosis“, což by mohlo zahrnovat i Krkonoše, ač v recentu tam nalezena nebyla. Proniknutí by spíše připadalo na slezskou stranu (cf. J. Soják in Slavík 1995: 306, Schube 1903: 176).

Scirpus maritimus („*Gramen cyperinum* IV“ – str. 96), uvedený jako „In palustribus uliginosis montium vere floret“, recentně z takových poloh neznámý.

Serratula tinctoria („*S. tinctoria* I et II“ – str. 195–196): „Sylvis humectis et pratis montosis familiaribus“. Pokud byla jinak ze Slezska, stejně jako z české strany uváděna, mělo se jednat o nižší polohy.

Silaum silaus („*Seseli pratense monspeliense*“ – str. 196) přes dnešní absenci lze ze slov „In pratis montosis occurrit“ soudit, že se v subrecentu vyskytovat mohl.

Taxus baccata („*Taxus*“ – str. 203): „Plerisque (!) montium Convallibus arborescit“. Z poznámek o dužnatém valu, semeno obklopujícím, „... welche die Knaben von Hirten ohn allen schaden essen“ a z odkazu na využívání jinak celkové jedovatosti k trávení zdivočelých psů (Schwenckfelt 1607a: 194–195), je hojnost tehdejšího zastoupení zcela jednoznačná. Bližší lokality nejsou uvedeny, což lze opět vysvětlit nemalou frekvencí výskytu. Za jeden z pozůstatků dávné přítomnosti *T. baccata* je jako anachronické reliquium v Krkonoších název „Tisový vrch“ nebo „hora“ i „stráně“ (870 m, kdysi „Teisenhübel“ i „Theissenhübel“), nad prameny Mumlavice, SV Harrachova. To vše je něco zcela jiného, než co Schwenckfeltovi dosti zmateně připisuje Šourek (1970: 101), zřejmě bez znalosti originálu. Zároveň je zvláštní, nejsou-li u *T. baccata*, mezi územími naturálního výskytu,

i když zaniklého, Krkonoše vůbec zmíněny (A. Skalická in Hejný & Slavík 1988: 346, cf. Kupczynski 1970, Hofman 1970)⁶.

Druhy původně většinou hojnějšího výskytu

Acer campestre („*A. minor*“ – str. 7): „Passim aeditis et montosis locis, descendit tamen interdum et ad campestria“, proti současnosti zřejmě vystupující do vyšších poloh. – *Aconitum variegatum* („*Napellus minor*“ – str. 143), předpokladatelně tehdá časté, Schwenckfelt zná pouze „In saltibus montosis ad Boberum fluvium“. – *Adenostyles alliariae* („*Tussilago alpina maxima*“ – str. 211), přes rozsáhlé rozšíření v současnosti, byla ještě hojnější: „... plurima frutescit“. – *Adoxa moschatellina* („*Ranunculus Muscatellinus*“ – str. 176): „... umbrosis gaudet frutetis etc.“, vyjadřující asi běžný výskyt. – *Achillea ptarmica* („*Draco sylvestris*“ – str. 62): k problému druhotnosti, asi velmi starého data, může přispět údaj „Ad fruteta et margines pratorum...“, tehdy k vrcholové části Krkonoš se nevztahující (cf. Šourek 1970: 232). – *Alchemilla fissa* („*Tormentilla alpina*“ – str. 208): „Ad lacus Suditorum, nec non circa gigantaeum (Sněžka) reperitur“. Mohlo se jednat o „Malý Staw“, přímo její locus classicus (!) z r. 1819 (E. Schummel ex Günther & Schummel). Připojen je název „Grosse Riesenbergische Hünerwurz“. – *Allium schoenoprasum* subsp. *sibiricum* („*Porrum alpinum*“ – str. 156): „In convallibus Oupae (Úpa) et Mumelae (Mumlava) et ad lacum maiorem (Wielky Staw)“. Na základě jiných druhů bychom usuzovali na výskyt proti dnešku hojnější. – *A. victorialis* („*A. alpinum*“ – str. 14): „Luxuriat ubertim humidis et herbis Suditorum recessibus (odlehých), veluti in Schnee gruben et Riesengrund (Obří důl) et aliis multis locis“. Na častý výskyt ukazuje, vedle slov „luxuria ubertim“, že Schwenckfelt nepovažoval za nutné uvést lokalitu od pramenů Labe, v r. 1563 objevenou a jako „*Allium anguinum*“ uveřejněnou (Matthiolus 1565: 559). Adjektivum „anguinum“ přímo odtud (!) dalo základ našemu epitheton „hadí“, v jiných jazycích takto zjevně nepoužívaný! Schwenckfelt (1607a: 183) připomíná Úpský důl (tj. Obří důl) a Jizeru, kterou myslí Jizerskou louku, se slovem „gemein“. – *Andromeda polifolia* („*L. Silesiacum minus*“ – str. 121): „Rarius occurrit iisdem natalitiis“. Výrazem „iisdem“ je rozuměno jí předcházející *Ledum palustre*, v té souvislosti velice důležité. – *Anemone ranunculoides* („*Ranunculus praecox luteus*“ – str. 176), proti dnešku zřejmě častější, ač již tehdy zdaleka ne jako *A. nemorosa* („*R. praecox candidus*“ – str. 176): „... in sylvis frigidiusculis montosis ubertim cum flore luxuriat“. – O *Angelica sylvestris* a *Archangelica officinalis* je pojednáno jinde (Hendrych 1999: 324). – *Anthyllis vulneraria* subsp. *pseudovulneraria* („*A. leguminosa*“ – str. 20): „In collibus apricis et pratensibus locis nascitur“, což narušuje dosavadní představu allochtonnosti nejen v tomto prostoru. – *Aquilegia vulgaris* („*Aquilina*“ – str. 21): „In montibus, collibus apricis et pinguibus pratis“ (cf. Schwenckfelt 1607a: 183), s patrným rozdílem vůči recentu (Šourek 1970: 115, Procházka 1972: 275 et al.). – *Arnica montana* („*Caltha alpina*“ – str. 35), původně velmi hojného výskytu. Před zánikem ji později snad zachránilo, že byla sbírána hlavně v nadzemních částech (Flos arnicae), méně

⁶ Na rozdíl od předešlých druhů, případně i přemnoha ostatních, stěží lze zcela spolehlivě zjistit, k čemu se údajem „Iunio initio flores subluteos erigit pratis montosis (!) aridioribus“ vztahovala „*Orchis IV*“ (str. 148). Využijeme-li vše, co o ní Schwenckfelt uvedl, nic podobného si mezi *Orchidaceae* představit nelze, nejen pro Krkonoše, ale ani v celém Slezsku. Ztotožnit ji s *Ophrys insectifera*, jak bez poznámky uvedl Schube (1891: 36), je za hranici přijatelnosti, i když determinace je potvrditelná.

v podzemních (*Radix arnicae*), neboť za působnosti „laborantů“ byla jednou z nejvíce sbíraných drog, stojící na prvním místě zájmu (Reitzig 1943: 40). – *Aruncus dioicus* („*Aegopogon sylvorum*“ – str. 12): šlo o hojnější rozšíření, ač méně v porovnání s *Filipendula ulmaria* („*Aegopogon pratense*“ – str. 11): „copiosissime“. – *Astragalus glycyphyllos* („*Foenugraecum sylvestre*“ – str. 73) je zdůrazněn pro opadavé lesy horských poloh, kde se s ním dnes takřka nesetkáváme. – Zvláštním se jeví přehlédnutí existence *Athyrium filix-femina* (!), na rozdíl od *A. distentifolium* („*Filix mas alpina maxima*“ – str. 72): „Notissima (!) in montibus humidis et saxosis locis“.

Blechnum spicant („*Lonchitis laevis*“ – str. 125): „Opaca et occupat montium loca“, svědčilo by proti současnosti o hojnějším výskytu. – *Botrychium matricariifolium* („*Lunaria botrytis minor polyphyllus*“ – str. 126), uvedeno jako „Rarior inventa...“, ve srovnání s *B. lunaria* („*L. minor botrytis*“ – str. 126): „In pratis nec non colliculis gramineis montium“, které, na rozdíl od prvního, je připomenuto mezi běžnějšími druhy (Schwenckfelt 1607a: 217). Stanoviště měla být stejná a u obou možno soudit na vyšší frekvenci než v recentu (cf. G. Stenzel in Cohn 1876: 26, Šourek 1970: 102, Procházka & Štursa 1972: 138, Dvořák 1992: 191). – *Bupleurum longifolium* („*Perfoliata alpina radice perennis*“ – Schwenckfelt 1607a: 193): uvedeno dodatečně a pouze z údolí Mumlavy.

Calamintha acinos („*Clinopodium minus*“ – str. 53): „... apricis petrosis in alto sitis“. – *Callitriche palustris* („*Alsine fluviatilis*“ – str. 16), tehdy ji z Krkonoš nelze vyloučit, dokonce ani jako „vulgaris“, i když mohly být s ní spojovány druhy další (cf. Šourek 1970: 327). – *Campanula latifolia* („*Trachelium alpinum maximum*“ – str. 209): ač některé recentní lokality jsou zbytkem pěstování jako rostliny okrasné nebo následného zplnění, údaj „Saepe in foveis nivalibus (Sněžné Kotly) udis herbidis assurgit“, stejně jako uvedení pod názvem „*Cervicaria montana omnium maxima*“, „In Schnee gruben. Wächst dreyer El(l)en hoch“ (Schwenckfelt 1607a: 201), dokládá, že jistě jde o rostlinu indigenní (cf. Hendrych 1987: 202–204), až 3 lokty – nepřehnaně ca 150 cm – vysokou. – *Cardamine resedifolia* („*Nasturtium alpinum*“ – str. 145): „Petrosis et humidis Suditorum iugis“. Na vhodných stanovištích by mohla být dosti častá, vůči recentu jistě odlišně. Schwenckfelt (1607a: 214) ji následně zná jako „*N. petraeum*“, s lokalitou „Am Teuffelsstein bey grossen Teiche (Diabelski Kamien u Wielkého Stawu)“. – *Carex paniculata* („*Cyperus gramineus*“ – str. 58): z obecného údaje lze soudit, že zasahovala do hor. – *C. sylvatica* („*Gramen cyperinum VII*“ – str. 96): „In sylvis humidioribus graminosis locis“, může svědčit jen o běžném výskytu, tím o stavu podrostu a lesů samotných. – *C. vulpina* („*Gramen cyperinum III*“ – str. 96), z připomínky hor je zřejmé, že do nich měla zasahovat. – *Carpinus betulus* („*Fraxinus sterilis*“ – str. 76), z průměru „montium alumna“ („chovanec hor“) se vystupování do poněkud vyšších poloh jeví zřejmé. – *Centaurea phrygia* subsp. *pseudophrygia* („*Jacea montana villosa capite*“ – str. 111): „In pratis Rhipaeorum montium nascitur“, ve srovnání s recentem zřejmě častější. – *Cicerbita alpina* („*Sonchus alpina coerulea*“ – str. 200): „Plurima humidis et umbrosis saltibus montium“. – *Clinopodium vulgare* („*Clinopodium maius*“ – str. 53): „Montosis passim“ (cf. Šourek 1970: 328). – *Coeloglossum viride* („*O. dactylites montana IV*“ – str. 150): „... in summis Suditorum herbidis iugis“, tedy běžné zastoupení. – *Comarum palustre* („*Quinquefolium palustre*“ – str. 175): „Uliginosis putridis montium delectatur locis, ad piscinas et paludes fruticans“. Jde o rozšíření nejen v Krkonoších, i když zdůrazněním hor jsou tyto myšleny především. Zjištěno nikoliv až ve druhé polovině 20. stol. (cf. Šourek 1970: 177), neboť ho výslovně odtamtud připomínají již Günther et al. (1824: 89). Nadto i nověji opomenuto (J. Soják in

Slavík 1995: 276). – *Corallorhiza trifida* („*Dentaria euaphyllos*“ – str. 61): „Saltubus umbrosis Suditorum frequens“, proti současnosti tudíž zastoupena častěji (cf. Šourek 1970: 389). – *Corylus avellana* („*C. sylvestris*“ – str. 57) měla by být častá též v montánním stupni (cf. Šourek 1970: 161). – *Corydalis bulbosa* („*Fumaria bulbosa viridiflore*“, „*F. b. maior alboflore*“ et „*F. b. m. f. rubente*“ – str. 77): „aliquando obviam“, tedy častější než v současnosti. – „In sylvis et frutetis umbrosis passim obviam“ je udávána *C. intermedia* („*F. bulbosa minor*“ – str. 77). – *Crepis conyzifolia* („*Hieracium IX et XII*“ – str. 106–107): „... ex collibus ad Hirsberg“ a „Pratis altioribus et siccoribus montium familiare...“. Nadto jako „*Hieracium alpinum Draconites*“ (Schwenckfelt 1607a: 193). Zřejmě stejně častá jako recentně, ač v tehdejší době a jistě později byla kořenáři údajně hojně sbírána. – *Cryptogramma crispa* („*Adiantum album crispum alpinum*“ – str. 11): „Rarissimum inventum, non nisi altissimorum Montium petrosis oritur, im Rauschengrunde (Modrý důl)“. K tomu připojuje ještě údolí Mumlavy (Schwenckfelt 1607a: 199).

Dactylorhiza maculata („*O. dactylites palustris II et III*“ et „*O. dactylites montana III*“ – str. 149–150): „Pratis altioribus montium etc.“, při častém výskytu i zastoupení ve vyšších polohách. – *D. majalis* („*Orchis dactylites palustris I*“ – str. 149): „... pratis humidioribus frequens“, zřejmě bohatší zastoupení. – Stejně se lze vyjádřit o *D. sambucina* („*O. dactylites montana I*“ – str. 149), nadto i v horské poloze. – *Daphne mezereum* („*Laureola*“ – str. 120): „multa fructicat“, tedy hojnější než dnes. – *Delphinium elatum* („*Aconitum coeruleum*“ – str. 9): „In pratis ad Boberum agri Hirsbergii“, což frekvenci stěží vystihlo. – *Drosera anglica* („*Ros solis minor*“ – str. 183): proti dnešku uvedeno zastoupení bohatší, stejně jako u *D. rotundifolia* („*R. s. maior*“ – str. 183), mající přicházet „In pratis montosis udis familiaris inter alia Musci albicantis et subrubentis (zjevná *Sphagneta*)“. *D. anglica* tedy pro Krkonoše objevena skoro tři staletí před A. Callierem (1888, cf. Šourek 1970: 173)! Pro obě doplněno „Auffn faulen Mosechten Wiesen“ (Schwenckfelt 1607a: 228).

Empetrum nigrum subsp. *hermaphroditum* („*Vaccinium palustre*“ – str. 214): „Udis muscosis sylvis Ericetisque montium Suditorum passim luxuriat viticulis tenuibus muscum perreptat“. Skoro neuvěřitelná záměna *E. nigrum* s *Oxycoccus palustris* (an per errorem scribendi?), zjevná ze synonym a z popisu, ale i podle jmenovaných stanovišť, těm druhům vzájemně nemálo odlišných. Schwenckfelt (1607a: 231) věc napravil uvedením samotné *Oxycoccus palustris* a názvu „*Erica baccifera*“, jak bylo dané *Empetrum* pojmenováno od pramene Labe (Matthioli 1565: 153). – *Euonymus europaeus* („*Euonymus*“ – str. 68): „In sepibus, dumetis et sylvis montosis vulgo nota“, tudíž rozšířený někde i v horách.

Frangula alnus („*Frangula*“ – str. 74), snad vystupující i do vyšších poloh. – *Fraxinus excelsior* („*F. crispa*“ et „*F. dura*“ – str. 76), je-li uvedeno „Montium alumna“ nebo „Petrosis et praeruptis montium locis saltem nota“, pak se o řídký výskyt, natož o výsadbu nejednalo (cf. Šourek 1970: 287).

Gagea lutea („*Ornithogalum vernum*“ – str. 150): přes neudání frekvence, lze ze stanovišť soudit na časté zasahování až do horských poloh. – „*Rubia sylvestris minor*“ se zřejmě vztahuje k druhům kolem *Galium hercynicum*, s uvedením „nihil frequens“ (str. 184). – *G. odoratum* („*Asperula I*“ – str. 24): „In silvis altis Montium frequens“, což přibližuje představu původní hojnosti a stav i složení lesa (bučin především). Shodně uvedeno i později (Schwenckfelt 1607a: 201). – Stejný úsudek vyplývá pro *G. sylvaticum* („*Mollugo III*“ – str. 139). – *Geranium sylvaticum* („*G. alpinum*“ – str. 86): „... montibus altissimis saltem notum“. Podle závěru, kde je uvedeno „*G. alpinum fuscum*“, muselo se jednat o spojení

s *G. phaeum*. Hodnota toho poznatku je v tom, že krkonošské lokality jsou jinak nedávného data, takže by klamně ukazovaly na allochtonnost, což by tímto odpadalo (cf. Šourek 1970: 284, Procházka 1982: 280, Hendrych 1987: 153–154, B. Slavík in Slavík 1997: 221). Mezi pěstovanými jmenováno není (str. 223–348)! – Velmi bohatý musel být výskyt *Geum rivale* („*Caryophyllata montana purpureo flore*“ – str. 41), což lze vztahovat i k starověkým.

Hedera helix („*H. baccifera*“ – str. 100) měla mít nápadně hojný výskyt jmenovitě v horách (cf. Šourek 1970: 303). – *Helianthemum nummularium* („*Cistus humilis germanicus I et II*“ – str. 52) mělo být i v zdůrazněných tam horách častější (cf. Šourek 1970: 210). – *Hepatica nobilis* („*H. triloba*“ – str. 103), jednoznačně: „passim lucet“. – *Heracleum sphondylium* („*Panax Heracleum*“ – str. 151): „In montibus herbidis locis“; není vyloučeno, že zahrnovalo *H. sphondylium* subsp. *trachycarpum*. Také slova „Ist den vorigen gleich, nur das es viel grösser und auff den hohen Gebürgen nur wächst“ („*Sphondylium alpinum*“ – Schwenckfelt 1607a: 187) by tomu nasvědčovala. – *Hieracium aurantiacum* („*Pilosella alpina*“ – str. 159): „In montibus altis, herbidis occurrit“, asi tudíž spíše bohatěji zastoupené (cf. Šourek 1970: 273). – Proti dnešku byl podstatně častějším *Humulus lupulus* („*Lupulus spontaneus mas*“ a „*H. s. sterilis*“ – str. 127): „ubivis crescit“. – *Huperzia selago* („*Muscus alpinus saxatilis*“ – str. 141): „Gigantaeorum montium rupibus et saxis adhaeret Musci instar“ by samotné na hojný výskyt neukazovala. Stejně „Ist eine arth eines Moosses, welcher nur auff den höchsten Steinklippen zufinden“ (Schwenckfelt 1607a: 217), ale další, i jinak překvapivě sdělení – „Rustici alpini, suspicione hausti veneni, eius decocto utuntur“ – takové rozšíření předpokládá, nemluví o podmínkách života pastevců.

Chimaphila umbellata („*Pyrola frutescens*“ – str. 172): proti pozdější době z Krkonoš neuvedena, ale zjištěna „... in montibus et sylvis vastis Gorlicensibus ad fines Silesiae“.

Impatiens noli-tangere („*Balsamina spuria*“ – str. 27): „Oritur frigidis, humidis, umbris Montium locis. Ad rivulos ex montibus decurrente multa“, jednoznačně častější, než v recentu.

Jasione montana („*Rapunculus sylvestris campanulatus linifolius*“ – str. 181) zdá se spadat mezi druhy asi častěji zastoupené: „Asperis et petrosis oritur“ (cf. Šourek 1970: 226). – *Jovibarba sobolifera* („*Sedum majus montanum*“ – str. 194) z Krkonoš uváděna není, jako v hojnosti na skalách bujně rostoucí zmíněna od hradu Kynast (dnes Chojník u Cieplíc Slaskich-Zdrój), stěží tam tehdy vysazená. – *Juniperus sibirica* („*Juniperus alpina fruticans*“ – str. 114): „Nonnisi altissimis montibus nota, veluti in Iserae prato ad giganteum, ad fontes Albis et aliis locis inter *Piceas pumilas* (zakrslé smrky) et *Pinastros* a nive depressos (kleč), qui nunquam Arboris altitudinem acquirunt, sed humi ramulis reptantes tandem arescunt“. Udivující je, že Schwenckfelt uvedl v dovětku lidový název „Knickholz“, což později platilo pro kosodřevinu, kterou znal jako „Klein Alpen Kyfer“ (str. 159). Domněnka, že v Krkonoších byla *J. sibirica* objevena H. G. Mattuschkou nebo A. I. Krokerem (Kavina 1918: 182), skutečnosti neodpovídá, neboť ti se o ní vůbec nezmiňují.

Lathrea squamaria („*Dentaria aphyllus*“ – str. 61): „... in sylvis montium opacis“, značí asi nemalé zastoupení, včetně poloh vyšších. – *Lathyrus vernus* („*Orobis sylvaticus vernus*“ – str. 151): „In sylvis Aprili floret, veris nuncius“, ukazuje na častější rozšíření. – *Lemna minor* („*Lenticula palustris*“ – str. 121), rozšíření jistě nemalé, i hor se týkající. – *Leucocjum vernum* („*L. bulbosum vulgatius*“ – str. 121): „In pratis montium humidioribus et sylvis“, zřejmě více než časté. – *Lilium martagon* („*L. montanum*“ – str. 122): „Amat montosa herbida, colles et prata“, což by také odpovídalo častému rozšíření. – *Linum cat-*

harticum („*Linum sylvaticum perpusillum*“ – str. 124), ve srovnání s dneškem (cf. Šourek 1970: 284) se zdá více zastoupené. – *Lonicera nigra* („*Xylosteum*“ – Schwenckfelt 1607a: 185), dokonce vystupující „Auffn hohen Gebürgen, in Grunden ...“ (cf. Šourek 1970: 319). Zajímavá je poznámka o běžném používání jejího dřeva k technickým účelům. – *Lunaria rediviva* („*L. graeca perenni radice*“ – str. 126): „Humidis et opacis montium saltibus perennat“, tudíž zřejmě častá a nadto snad i ve vyšších polohách. – *Luzula maxima* („*Gramen cyperinum* VI“ – str. 96) v horských polohách zřejmě hojná.

Malus sylvestris („*P. malus sylvestris minor*“ – str. 172), nejen v lesích, ale do vyšších poloh také vystupující. – *Melampyrum nemorosum* („*M. purpureo-violaceum*“ – str. 134): „in sylvis montosis“ značí zasahování do vyšších poloh než v současnosti (cf. Šourek 1970: 347). – *Menyanthes trifoliata* („*Trifolium palustre*“ – str. 211): „Huius natales sunt uda montium loca“. Stejně vyznívá následné vyjádření (Schwenckfelt 1607a: 192), ukazující na rozdíl od recentu (cf. Šourek 1970: 288). – *Meum athamanticum* („*Meum Silesiacum alpinum*“ – str. 136): ve srovnání s dneškem bylo jistě hojně, ale překvapuje jeho pěstování – „Herbidis iugis Rhiphaerii montium delectatur, quamuis et ex semine in hortis seritur“ (cf. Šourek 1970: 309, Wimmer 1844a: 104). Později uvedeno jako „*Meum Silesiacum folio Cicutae*“ z Obřího dolu, opět s poznámkou o pěstování: „Wird auch aus den Samen in Gärten gezelet und Bündlin weise verkaufft“ (Schwenckfelt 1607a: 187). V současnosti je pěstování věci zcela neznámou! – *Monotropa hypopitys* („*Orobancha*“ – str. 150): zřejmě také podstatně častější než v současnosti; zdůrazněno je „sub *Fagis*“, ale dílem zaměněna s některou skutečnou *Orobancha*.

Nasturtium officinale („*N. aquaticum*“ – str. 143): „Ubiq(ue), circa rivulos fonticolosq(ue), limpidos fruticat“, proti pozdějšímu stavu velký rozdíl. Zvažme s tím „Roste pravděpodobně nanejvýš na vrchu Pláň v Krkonoších, což by bylo pro Slezsko a Čechy naleziště jediné“ (Wimmer 1844a: 32). Jako časté ani následně nezjištěno (Šourek 1970: 130, P. Tomšovic in Hejný & Slavík 1992: 90). Poznámka „Machet Lust zum essen etc.“ nevyklučuje, za jakým účelem bylo později zdecimováno (Schwenckfelt 1607a: 191), i když v tom dílem mohla být přimíchána *Cardamine amara* (Schube 1928: 53). – *Neottia nidus-avis* („*Satyrrium abortivum*“ – str. 190): „Sylvas sectatur montium umbrosas“, rozšíření asi také častější.

Ophioglossum vulgatum („*Ophioglossum*“ – str. 147): „Pratis montosis occurrit inter gramina“, při nemalém zastoupení stanovištěm výborně vystižené (cf. G. Stenzel in Cohn 1876: 26 etc.). – *Orchis militaris* („*Cynosorchis maior*“ – str. 58): „In pratis humidioribus montosis Maio exoritur“, tedy výskyt spíše častější (cf. Šourek 1970: 384). – *O. mascula* („*C. morio*“ – str. 58): „Locis iisdem“, tudíž totéž. – *Origanum vulgare* („*O. vulgare*“! – str. 150): „Incultis locis montosis“, vyznívá stejně. – *Oxycoccus palustris* („*Acinaria palustris*“ – Schwenckfelt 1607a: 217): „Kreucht auffn Moos am sümpfigen mosechten Orthen“, značí běžný výskyt, doložený slovy „Im Friling von Hirten gesamlet und gessen werden“.

Padus avium („*Cerasus montana racemosa*“ – str. 45), hojná, včetně poloh horských: „Sectatur ripas fluviorum in Sudetis“. – *Parageum montanum* („*C. alpina lutea*“ – str. 41): „In summis duntaxat (správněji dumtaxat, tj. toliko) Suditorum iugis herbidis, solo laeto, veluti ad Giganteum et aliis alpinis tractibus humidioribus“. Lokalita od pramene Labe – objevená 1563 – z které jako „*Caryophyllata montana*“ bylo pojmenováno (Matthiolum 1565: 985), připomenuta není. Později uvedeno ještě z „... umb den Riesenbergy (Vysové Kolo), ober den Schnee gruben (Sněžné Kotly)“ (Schwenckfelt 1607a: 186). – *Paris qu-*

adrifolia („*Aconitum salutarium*“ – str. 9): „In sylvis Montium opacis pingui ac laeto solo frequens“, opět hojnější než v recentu. – *Parnassia palustris* („*Hepatica pratensis alba*“ – str. 104): „... perquam vulgata et in pratis et pascuis udis montium“, což může vyjadřovat i rozsah jejich stanovišť (hlavně louky). – *Pedicularis sudetica* („*Filipendula montana*“ – str. 71): „In montibus: circa giganteum (Sněžka)“, přitom větší a rozsáhlejší frekvenci bychom mohli s jistotou předpokládat (cf. Hendrych & Hendrychová 1989: 439). Později zmíněna jako „*Fistularia bulbosa*“ (Schwenckfelt 1607a: 222). V rukopise Volckmann & Volckmann (1710: tab. 99) byla uvedena od Wielkého Stawu. – *P. sylvatica* („*F. purpurea*“ – str. 73): „Uliginosis et muscosis pratis multa“, znamená totéž (cf. Šourek 1970: 345). – *Peucedanum oreoselinum* („*Apium montanum*“ – str. 20): „Amat montosos arenososque tractus“, což by mohl být jen častější výskyt, se sdělením, že rozsáhle („abunde“) je zastoupeno u Gryfůwa při řece Kwisa (splavením?). – *P. palustre* („*Meum Silesiacum palustre*“ – str. 137), „... iuxta Alnorum truncos...“ jako časté, snad i v horách, ale připomenuta je Jelenia Góra. – *Platanthera bifolia* („*Orchis* II et III“ – str. 147–148): „Copiose in pratis montium“. – *Pleurospermum austriacum* („*Cicutaria montana*“ – str. 52): „In montibus, humidis locis“ a pod názvem „*Seseli peloponense*“ nalézáme „Passim in montium herbis“ (str. 196), tedy hojně. – *Polygonatum multiflorum* („*P. latifolium*“ – str. 162): proti dnes ojedinělým nalezištím, tehdy jistě rozšířenější. – *Polystichum aculeatum* („*Filix spinosa seu aculeata*“ – str. 72), „In montibus opacis altissimis“, mohlo by se jevit jako častější a přitom ve výběru význačnějších druhů (frekvenci apod.) naopak schází (Schwenckfelt 1607a). – *P. lonchitis* („*Lonchitis aspera maior*“ – str. 125): „In altissimis Suditorum asperis et salientibus veluti etc., alibi minus occurrit“, příkladně z Vysokého Kola („Riesenberg“), tedy spíše nehojně, ač později připomenuto jako časté (Schwenckfelt 1607a: 229). – Z charakteristiky *Potentilla aurea* („*Q. alpinum splendens*“ – str. 175), „Celsioribus Suditorum iugis gelidisque, cautibus oblectatur“, hojně zastoupení je také zřejmé. – *Primula minima* („*Sanicula alpina*“ – str. 190): „Haec nonnisi in praeruptis Suditorum superciliis petrosis reperitur“, což může opět ukazovat na častější rozšíření. – *Prunus avium* („*Cerasus sylvestris*“ – str. 45): uvedena ze zahrad, ale planě rostoucí též z horských lesů („in montibus, sylvis“). Dokumentují to názvy „Wilder Kirschbaum“ a „Wilde kirschen“. Tím je potvrzeno takové pozdější uvedení (Mattuschka 1776: 428), o kterém Wimmer (1844a: 147) i jiní pochybovali. V tom je další nepřímé svědectví o stavu složení lesa, jehož součástí *P. avium* byla. – Proti recentu jako „... ubertate luxuriat“ je uvedeno *Pteridium aquilinum* („*Filix femina vulgaris*“ – str. 72). – Udání z lesů není bez významu též u *Pyrus communis* („*P. sylvestris*“ – str. 172).

Ranunculus polyanthemos („*R. dulcis pratensis*“, „*R. d. p. maior*“ et „*R. d. p. maculosus*“ – str. 176–177), „passim nascitur“, proti současnosti tudíž výrazněji časté. – „*Fistularia lutea*“ (str. 73): „multa locis“, jistě se vztahuje jak k *Rhinanthus minor*, tak k *R. alpinus*. – *Rhodiola rosea* („*Rhodia radix*“ – str. 182): „Plurima in altissimis Suditorum rupibus saxosis ac praeruptis locis accessu difficilibus“. Podání výstižné, dokládající autochtonnost. Potvrzeno větou „Man findet sie nirgend (rozumějme, mimo Krkonoše), dann höchsten Gebürgen, an den Felsen, zwischen den Klunsen“ (Schwenckfelt 1607a: 223). Jako vyhledávané farmakum byla později ve výskytu potlačena a proto náhradně vysazována u bud. Důvody úsudku o druhotnosti tudíž zcela odpadají (cf. Lokvenc 1972: 17, Dostál 1989: 379). – *Ribes alpinum* („*R. insipidum*“ – str. 182): „Circa Gigantaeum im Pappegrunde (dnes neznámé lokalizace, snad údolí Lomniczky)“. Přitom bychom předpokládali minimálně podobnou frekvenci, jakou známe dnes, uvedenou „Sponte fructicat ad Gi-

gantaeum monte (Sněžka) humidis convallibus“ pro *R. petraeum* („*R. acidum*“ – str. 182). – Nemálo cenné je sdělení k *R. nigrum* („*R. nigrum*“! – str. 183): „In Riphacis montibus humidis et opacis convallibus saepe reperitur“, vyjadřující výskyt od současnosti značně odlišný (cf. Šourek 1970: 165). Úvaha o hojnějším zastoupení všech tří druhů je blízká pravdě, jak patrně z pozdějšího uvedení mezi rostlinami, frekvencí význačnými (Schwenckfelt 1607a: 212). – *Rubus saxatilis* („*R. alpinus*“ – str. 185): „Summa occupat montium iuga“, patrně zastoupení také větší. – *Rumex crispus* („*Lapathum acutu crispum*“ – str. 118): „Humectis gaudet“, z čehož ho lze mít za častý druh.

Sagina saginoides („*Alsine muscosa*“ – str. 17): „Udis Montium inter Muscum nascitur“. Chybným ztotožněním s *Moehringia muscosa* (Krocker 1787: 620) se odtud stala začátkem mylných údajů (cf. Hendrych 1984: 87–90). – *Salix lapponum* a *S. herbacea*, vzájemně nerozlišené („*S. saxatilis*“ – str. 188), byly na stanovištích („... altiora Suditorum iuga“) spíše častější. – V ještě větší míře to platí o *S. cinerea* („*S. latifolia pratensis*“ – str. 187) a o *S. repens* („*S. pumila repens*“ – str. 187): „Ad margines pratorum et ripas aquarum“, popř. to vystihuje *S. viminalis* („*S. viminalis*“! – str. 187): „Passim in pratis occurrunt“. – Velké zastoupení je přisuzováno *Sanguisorba officinalis* („*S. maior*“ – str. 189), jistě nesrovnatelně hojnější, než v současnosti. – *Sanicula europaea* („*Sanicula*“! – str. 190) přesahovala frekvencí současný stav již proto, že příhodná stanoviště byla zřejmě běžnější. – *Sarothamnus scoparius* („*Genista fruticosa*“ – str. 82): „Incultis parietibus iuxta sylvarum et agrorum limites fruticat“, výskyt zjevně planý, který bychom z představy o druhotnosti rozšíření na východ od západního okraje Čech tak záhy nepředpokládali. Měl mít rozsáhlé officinelní užití, značně předcházející výsadbám v bažantnicích apod. – *Sedum album* („*S. minus album*“ – str. 194): „In petris, parietinis, maceris et muris antiquis, nec non in scrobibus opacis laret“. Lze usuzovat na nemalé zastoupení, v recentu zachycené ojediněle nebo jako scházející (Šourek 1970: 166, V. Grulich in Hejný & Slavík 1992: 394). – *S. alpestre* („*S. alpinum Silesiacum*“ – str. 195): „Praeruptis altissimorum montium locis“, což je jednoznačné. – Údajem „Rarius in montibus petrosis locis reperitur carundem virium“, by se rozšíření *S. telephium* subsp. *telephium* („*Telephium purpureum*“ – str. 204) mohlo blížit současnosti (Šourek 1970: 165, excl. syn.). – Zvláštní je *Selaginella helvetica* („*Muscus terrestris minor*“ – str. 141), téměř výjimečně bez zmínky stanoviště, frekvence apod. Vzhledem k jejich povaze by snad nějaká místa mohla připadat jedině v Krkonoších, kde kdysi byla nalezena zřejmě v závěrech Labského (J. Kablíková, V. Cypers) a Obřího [(R. R. Wihan) Chrtek 1981: 88] dolu. – *Selinum carvifolia* („*Daucus Seseli pratensis facie*“ – str. 60): „In pratis nonnullis montosis“, opět ve velkém rozdílu od současnosti. – *Sparganium emersum* („*Sparganion non ramosum*“) a *S. erectum* („*S. ramosum*“ – str. 200): již ze zachycení obou druhů je zřejmé, že mohlo jít o častý, alespoň okrajový pruník do Krkonoš, výraznější než dnes (Šourek 1970: 391). – *Spiranthes spiralis* („*Orchis* V et VI“ – str. 148): „Aeditis nascitur campis iisque subcalvis (polobezlesých), veluti in Probsthau sub acuto monte (Proboszczów, vrch Ostrzyca)“, krkonošské výšiny tudíž především, což potvrzuje pozdější uvedení jako „*Satyrium drehen*“, ač bez lokalit (Schwenckfelt 1607a: 230, cf. Šourek 1970: 390, Dostál 1989: 1430, 1992: 1464–1465). – *Stachys alpina* („*Stachys*“ – str. 201): „Asperos montes et colles sequitur“, současnosti protikladně (Šourek 1970: 331). – *S. sylvatica* („*Lamium sylvaticum spicatum*“ – str. 116), co běžná uváděna pro lesy (cf. Šourek 1970: 330). – Z mála druhů, zdajících se dnes hojností odpovídat poměrům za Schwenckfelta, je *Swertia perennis* („*Gentiana punctato flore*“ – str. 84): „Amat petrosa et humida altissimorum montium loca; veluti in Schneegruben, ad lacum

maiozem (Wielki Staw) et alibi“. Později ještě připojeno údolí Mumlavy (Schwenckfelt 1607a: 196). – *Symphytum officinale* subsp. *uliginosum* („*S. maius album*“ – str. 202): „Humida et opaca desiderat loca“, nelze ani z Krkonoš vyloučit.

Tanacetum corymbosum („*T. leucanthemum*“ – str. 203): „In montibus occurrit aeditis et caeduis sylvis...“, proti současnosti zdá se časté (cf. Šourek 1970: 134). – *Thalictrum lucidum* („*T. luteum*“ – str. 204): „In pratis udis a Hirsberg altitudinem excedit“, snad až do okrajů Krkonoš zasahující. Od Jelení Góry uvedeno i mnohem později (např. Wimmer 1844a: 15). – *Thlaspi caerulescens* („*Bursa pastoris minor*“ – str. 34): „Montosis apricis et ardioribus...“, které zůstávalo moderním výzkumem přehlížené, zjištěné snad jen od Harrachova (cf. Šourek 1970: 139, M. Dvořáková in Hejný & Slavík 1992: 178). – Jediné naleziště, vodopád Úpy v Obřím dolu u *Trollius europaeus* („*Ranunculus alpinus luteus globosus*“ – str. 179), sotva přibližuje tehdejší frekvenci. – *Turritis glabra* („*Brassica sylvestris glastifolia*“ – str. 33): „passim occurrit“.

Ulmus glabra („*U. montana*“ – str. 220): „locis montosis“, vysvětlit lze jako častou též v montánním stupni (cf. Šourek 1970: 163).

Valeriana sambucifolia („*V. montana*“ et „*V. media*“ – str. 214–215): „... copiosissime altissimis herbis Montium convallibus“. – *Veratrum lobelianum* („*Helleborus albus*“ – str. 102): „Huius feratissima sunt uda montium Suditorum iuga, praesertim quae frigida, celsa et pratensia“, jistě hojněji než dnes. K tomu dodává: „Ist gemein auff den hohen Bergen an feuchten Orthen“ (Schwenckfelt 1607a: 234). – *Viburnum opulus* („*Sambucus aquatica*“ – str. 189): „Wächst an feuchten Orthen neben den Wässerlin in hohen (!) Gebürgen...“ (Schwenckfelt 1607a: 224), což může naznačovat též zachovalost těch porostů. – *Veronica anagallis-aquatica* („*Anagallis aquatica* II“ – str. 18), stejně jako *V. beccabunga* („*A. aquatica* I et III“), z údajů „Saepe reperitur...“ lze usuzovat na dosti častý výskyt. – Podobně je tomu s *Vicia sativa* („*V. maior*“ – str. 217), uváděné „Seritur in campis...“. – *Viola biflora* („*V. Martia alpina lutea*“ – str. 219): „Humidis et opacis herbisdisque“, důvodně předpokládána jako častá, je však uvedena pouze ze Sněžných Kotlů, později opakovaně (Schwenckfelt 1607a: 232). – *V. lutea* subsp. *sudetica*, přes nápadnost připojena až později jako „*V. matronalis alpina flore magno*“, v němčině „Alpen Stieffmütterlin“, tedy „maceška alpinská“. Podle znalosti domnělých účinků a s tím souvisejícího sběru musela být na vrcholech pohoří hojnou: „Diese werden zun Clistierlin (vyplachování) gesammelt, auch vor das Fraisel (epilepsie) gebraucht“ (Schwenckfelt 1607a: 230). – *Viscum album* („*Viscum*“ – str. 220): „Nascitur in *Abiete* et *Quercu* (!) quamnis rarius, abundat in sylvis Boemiae“. Záměna s *Loranthus europaeus*, v rozporu s adjektivem, i později tradována, kdy samotné *V. album* uvedeno „*V. quercinum*“ (Schwenckfelt 1607a: 195).

Woodsia alpina („*Lonchitis aspera minor*“ – str. 126): „Nascitur asperis et saxosis montibus“. Objevena tudíž dlouho před E. Schummelem (cf. Šourek 1970: 105) a považována nikoli za vzácnou. Dnes známa z jediného místa (Chrtek 1980: 71)!

Z ostatních druhů s původní hojností výskytu: *Asplenium septentrionale* („*Adiantum furcatum*“ – str. 11), *Circaea alpina* („*C. sylvatica*“ – str. 52), *Epipactis helleborine* („*Damasonium latifolium* I et II“ – str. 59), *E. palustris* („*D. angustifolium purpureo flore*“ – str. 59), *Galium boreale* („*Mollugo* II“ – str. 139), *Juncus filiformis* („*J. acutus minimus*“ – str. 112), *Myosoton aquaticum* („*Alsine maxima*“ – str. 15), *Petasites albus* („*P. alpina*“ – str. 155) a *P. hybridus* („*P. herbariorum*“ – str. 155), *Picris hieracioides* („*Cichorium luteum*“ – str. 51), *Prenanthes purpurea* („*Lactuca sylvarum purpurea*“ – str. 114), *Pyrola rotundifolia* („*P. maior*“), *P. secunda* („*P. minor*“) a *P. uniflora* („*P. alpina minutissima unico*

flore“ – str. 172), *Saxifraga granulata* („*Saxifragia alba*“ – str. 191), *S. tridactylites* („*Alsine petraea*“ – str. 16), *Sedum acre* („*S. minimum*“ – str. 194), *Stellaria holostea* („*Gramen floridum I*“ – str. 91), *S. palustris* („*Alsine palustris*“ – str. 16), *Succisa pratensis* („*Succisa*“ – str. 201).

Možnosti obecnějších závěrů

Z hlediska historie výzkumu i české květeny nebo její části je využití Schwenckfeltových knih příležitostí ojedinělou. Cenné je v tom zvláště porovnání u druhů, které v Krkonoších jsou na prahu zániku, zatímco z doby Schwenckfelta, pokud byly zachyceny, možno usuzovat na zastoupení značně bohatší. Příkladně: *Archangelica officinalis*, *Cardamine resedifolia*, *Comarum palustre*, *Cryptogramma crispera*, *Dactylorhiza sambucina*, *Hepatica nobilis*, *Moneses uniflora*, *Nasturtium officinale*, *Ophioglossum vulgatum*, *Rhodiola rosea*, *Salix herbacea*, *Selaginella helvetica*, *Spiranthes spiralis*, *Thlaspi caerulescens*, *Viola lutea* subsp. *sudetica*, *Woodsia alpina* aj. Nemluvě o několika, které tam natolik postrádáme, že pro někoho by mohly být důvodem k pochybnostem o spolehlivosti Schwenckfeltovy zprávy.

Jakousi „úplnost“ Schwenckfeltova podání si ovšem nelze představovat. Nejedna druh, v Krkonoších tehdy asi (spíše jistě) běžný, zřejmě přehlédl, některé více než nápadné: *Anthriscus nitida*, *Baeothryon (Trichophorum) alpinum*, *B. cespitosum*, *Bartsia alpina*, *Cotoneaster integerrima*, *Eriophorum vaginatum*, *Gymnocarpium dryopteris*, *Hypochaeris uniflora*, *Chrysaspis spadicea*, *Leucorchis albida*, *Melandrium rubrum*, *Oreopteris limbosperma*, *Scabiosa lucida*⁷ aj., odjinud tou dobou v literatuře převážně již známé.

Vedle poznatků o jednotlivých druzích dá se uvažovat o závěrech obecnějších. Při studiu vidíme, že jsou náznaky nemalého nástupu adventivních rostlin na samotném úpatí, v pedemontánním stupni. Stačí vzít v úvahu tehdejší vesnice (z dnešních některé nebyly), povahy spíše osad, žijící téměř naprosto naturálním způsobem. Rozborem lze dojít nejméně k 81 adventivním druhům. Za stanoviště jsou pochopitelně uváděna pole, cesty, intravilány apod., druhů v tom vesměs běžných, což ozřejmuje absence v uvedení konkrétních lokalit. Týká-li se to slezských úpatí, paralelou byla i česká strana. Zmíněný počet byl ovšem rozdílem proti současnému počtu (120), některých druhů, dnes zasahujících do poloh podstatně vyšších, až k hřebenové části. Nečiní tam však třetinu květeny, tak zlé to není, nýbrž „jen“ 10–13 % (cf. Bureš 1992: 5).

Porovnáme-li zachycený stav krkonošské flóry se současností (Šourek 1970), je mj. zřejmé, že adventivní druhy vyšším polohám naprosto scházely; daný prostor se pochopitelně mohl jejich pronikání otevřít až s osídlováním. V této souvislosti je zajímavé, že z Krkonoš nebyl Schwenckfeltem uveden nadmíru nápadný *Rumex alpinus*. Není ani mezi druhy v obcích pěstovanými. Souhlasí to s tím, že ještě Wimmer (1844a: 314) zná ho jen od bud, stejně jako Šourek (1970: 157), s poměrem takových lokalit k nalezištím jiné povahy 12: 2. Tím je podepřena jistota allochtonnosti, s rozdílem, že představu o jeho zavlečení bude nutno posunout do pokročilejšího období 17. stol. (cf. Hendrych 1987: 182–183,

⁷ Pro jeden z takových druhů by se snad v tom mohlo objevit i vysvětlení jiné. Je jím *Hieracium alpinum*, v široké současnosti hojností i proměnlivostí tam význačné. Původní výskyt tak rozsáhlý a nápadný být nemusel a teprve vazba na poděří rozvinutá *Nardeta* mohla vést k zvýšení frekvence, která se za původních podmínek uplatnit nemusela.

K. Kubát in Hejný & Slavík 1990: 314). S druhotností neklamně souvisí odlišnost jeho tamních společenstev od asociací s dominancí v Karpatech, kde indigenita je spolehlivá (Husáková 1978: 286).

Krkonošská květena a vegetace se musí z Schwenckfeltova textu přirozeně jevit zachovalější. Dalo by se to předpokládat i bez toho, ale takto máme věcné ukazatele. Z nepřímých údajů vyplývá, že ovlivňování vegetace pochopitelně pronikalo z nižších poloh, prostorem lesů až k vrcholům, ale v těch tou dobou bylo stále ještě velmi omezené, nepatrné. Realizovalo se tam především pastvou, která intenzivní charakter asi zatím neměla. Také spíše jen příležitostný sběr plodů apod. vegetaci ani flóru samotnou nemohl nikterak ohrozit. Pokud jde o sběr údajných nebo skutečných léčivek, ten je již dokumentován např. uvedením tzv. „magistrorum indoctorum“ (Schwenckfelt 1600: inpag.), přičemž jím mohly být zasaženy i druhy v nejvyšších polohách rostoucí, jako např. *Viola lutea* subsp. *sudetica* nebo dokonce i taková *Huperzia selago* (Schwenckfelt 1607a: 217, 230). O nenapravitelnosti takových „zásahů“ mluvit se nedalo, stav se mohl záhy „ad integrum“ restituovat a srovnat to s tím, co např. představovala „doba laborantů“ v letech 1690 až 1780 (Hoser 1804: Anmerk. 126), naprosto se nedá.

Z identifikovaných rostlin, především podrostu lesů, je patrné, že mnohé byly časté, ne-li obecné. Tím si lze vysvětlit, proč také u nich Schwenckfelt skoro nikdy neuvedl konkrétní lokality. Jejich větší frekvenci (nebo se mu takovou zdála) neměl k tomu ani příležitost. Z charakteristiky rozšíření lesních rostlin (ze zaznamenaných 37 %) možno usuzovat na větší zachovalost lesů, především bučin, proti situaci, jak je poznána v recentu. Jsou tak nesporné náznaky velkého zastoupení listnatého lesa, zvláště s *Fagus sylvatica* („*Fagus*“ – str. 70), natolik obecné, že jen z toho se jejich podíl nedá s dneškem srovnávat. Jako běžná („vulgo nota“), je uvedena s tím nepochybně související *Abies alba* („*Abies*“ – str. 5) a 82 druhů, pro bučiny víceméně významných nebo majících v nich těžiště. Naprostá většina bylin i dřevin je v kategorii obvyklého zastoupení, což může samotné svědčit o stavu takového lesa a jeho podílu v krajině.

Odlíšně se mohou jevit situace, nebo jejich náznaky, u níže položených doubrav s *Quercus petraea* („*Q. petraea*“! – str. 173) – „In collibus et petrosis frequens“, nadto zcela původní (Šourek 1970: 162) – a *Q. robur* („*Q. vulgaris*“ – str. 173) – „In sylvis gignitur“. Z těch je zachyceno pouze 40 druhů, i když také za časté až běžné označených.

Překvapivá je situace smrčín: *Picea abies* („*Picea*“ – str. 156) je uvedena jako „... perpetuo virent Sudeti montes“, čemuž by odpovídala slova „Dessen sind Gebürge und Wälder voll“ (Schwenckfelt 1607a: 197), ale výrazně ji provázejících druhů je uvedeno pouze 28! K jakému úsudku dospět, je obtížné rozhodnout, ale snad by se dalo soudit, že pruh toho lesa nebyl široký (zvláště na slezských úbočích), v nemalé míře parkovitý, čemuž by u některých druhů, jmenovitě vrchovištních stanovišť, nasvědčovalo vedle „in paludibus“ poměrně časté připojení též slov „in silvis“ nebo „in saltibus“ (nepochybně smrčín). V té době smrčiny asi byly narušeny těžbou, více z české strany, vždyť Schwenckfeltova působnost spadala právě do poloviny období let 1550–1650, jejich největšího postížení (cf. Nožička 1961: 165–166, T. Lokvenc in Fanta et al. 1969: 18–21, Lokvenc 1977: 23). Plně uspokojivé to vysvětlení ani tak není.

Na rozlehlost porostů *Pinus mugo* („*Pinaster alpina repens*“ – str. 159) ukazuje charakteristika „Non nisi summis montium iugis obviam, ubi saepe longissima et ampla (!) spacia occupat“. Schwenckfelt (1607a: 215) to zkráceně vyjádřil „Auff den hohen Kämen gemein“. Obojí je se současností až maximálně nesrovnatelné (cf. Lokvenc et al. 1994). Když se

vyjde z tohoto obecného popisu, lze současnou rozlohu klečových porostů (*Pinion mughi*), okrouhle čítající 4100 ha (J. Fanta in Fanta et al. 1969: 191), označit za výrazně zbytkovou. Porovnáním s půdními a geomorfologickými poměry vrcholové části Krkonoš lze ji odhadnout za skoro poloviční proti stavu původnímu, naturálním podmínkám odpovídajícímu. Uplatněním uvedených hledisek kartometricky dosažený výpočet (na basi topografických plánů) ukazuje, že to mohlo být 7500 ha. Teprve později velká část (45 %) padla za oběť rozšiřování pastevních ploch, nakonec vedoucímu hlavně k smilkovým porostům.

Určitý podíl (17 %) tvoří rostliny, které možno spojovat především s existencí luk, od nižších poloh výše již tehdy různého typu i geneze. Velký podíl mezi druhy mají ty, kterým nutno přičknout sounáležitost s horskými, primárně lučními porosty. Celkem 40 druhů, které k nim mohou výrazně příslušet, je Schwenckfeltem označeno dílem za časté, dílem za „hic illic“ rostoucí apod. Rozsah takových luk se i tak mohl jevit jako velký.

Na smilkové porosty, dnes rozsáhlé, usuzovat pro tu dobu je obtížné: samotná *Nardus stricta*⁸ („*Gramen sparteum* II“ – str. 99) je uvedena jako „Sterilibus et apricis oritur“. Ve srovnání s jinými druhy a údaji o nich takové vyjádření, jakkoli nedokonalé, by na její rozsáhlé nebo výrazně zastoupené porosty sotva ukazovalo. Také později není uvedena (Schwenckfelt 1607a), což by mohlo být opět svědectvím jen pro bezvýznamné zastoupení. *Nardeta*, svérázný typ travinných fytoceos evropských pohoří, v Krkonoších také vznikla pastevní činností nebo jí byla pozměněna z výchozích společenstev primárního rázu. Byť jen v několika slovech, lze tak vidět doklad toho, že *Nardeta* za doby Schwenckfelta ještě nebyla nebo byla v raném stadiu vzniku, zvláště plošně, i když začátky pastevní činnosti jsou tam datovány do 16. století. Z toho by se dalo soudit také na relativní rozsah pastvy, včetně frekvence, z počátku poměrně velmi malý. Z pozdějšího pramene, jakým může být z r. 1765 mapa A. Graupera, vidíme již mocný rozsah oligofunkčních porostů *N. stricta* (Lokvenc 1965: 30, 40), nastoupivších během „poměrně“ krátké doby na místa zničené polyfunkční vegetace. Za dobu 150 let tudíž tehdy změny značné, vezmeme-li Schwenckfelta za základ.

Termín pastvin („pascua“) je uveden ojediněle. Častější je označení luk („prata“), ale většinou jsou v tom smyslu použita slova „inter gramina“ nebo „in herbidas“ (ta i pro vysokobylinné nivy), ve smyslu „trávník“. Také o pastýřích („pascuus“ nebo „rusticus alpinus“) je zmínka ojedinělá, v souvislosti např. se sběrem plodů. Když to vezmeme z dnešního hlediska, byly tam rozhodně na nemalých plochách alpské louky, pralouky.

Pokud jde o vrchoviště (myšlena živá), zdá se, že byla též rozlehlejší, než je známe dnes. Druhů je provázejících shledáváme u Schwenckfelta 28. Z nich byla část zřejmě častá nebo velice častá (např. *Oxycoccus palustris*), ale na některé nutno nahlížet jen jako na tu a tam se vyskytující, větší hojnosti spíše vzdálené, rostoucí na bahnitých místech, víceméně nepřístupných. V úsudku to nutno vzít v úvahu.

Za zmínku stojí *Calluna vulgaris* („*Erica vulgaris purpurea*“ a „*E. vulgaris candido flore*“ – str. 65), označená za velmi častou, ale z druhů, pro ni průvodních a různě významných, je v celém textu jen 7. Také uvedení porostů „in ericetis“ apod. je ojedinělé. Bližší

⁸ Z Krkonoš ze Schwenckfeltem rozlišených 29 „stirpium“ (26 druhů) *Poaceae* lze tedy uvést za významný údaj z našeho hlediska jediný, i tak nicméně důležitý. Jejich rozlišování muselo být pro něho obtížné a jen namátkové.

závěry lze stěží vyslovit, ale zdá se, že o vřesoviště se většinou nejednalo a *C. vulgaris* se tak vyskytovala vtroušeně v různých formacích.

Vysokobylinné nivy nebo to, co by se jim dalo přisuzovat („in herbidis udis“), význačné pro některá chráněná místa vrcholové části Krkonoš, pochopitelně nescházejí. Druhů pro ně příznačných však je u Schwenckfelta jen asi 22, ale bližší závěry v tom učinit nelze. Na rozsah se dá spíše usuzovat z reliéfu v místech jejich uplatnění.

Za zvláštní možno označit pohled na rostliny skal a míst s velmi mělkou vrstvou půdy. Takových je Schwenckfeltem uvedeno asi 26, takže druhů právě těch stanovišť chybí nejvíce. Z těch, o kterých se z Krkonoš ví, schází u Schwenckfelta asi 60 %, ne-li více. Vysvětlení spočívá v tom, že velká část – z přirozených příčin, daných klimatem i reliéfem apod. – byla i tehdy na omezeném počtu nalezišť, v habituálně a početně omezených populacích, nadto na místech málo dostupných („per invia loca inhospita“). Přehlédnutí bylo tudíž snadné, nebereme-li v úvahu jejich rozlišení, neboť většinou šlo o rostliny tou dobou i z jiných území ještě neznámé.

U mnohých druhů je nepřímo naznačeno výškové rozpětí výskytu. Přestože Schwenckfelt zná a používá pojem pahorkatin („in collibus“), v případech, které máme na mysli, jsou jím vyznačeny hory („in montibus“, „in altis“ apod.). Nejednou se z toho zdá, jako by některé druhy vystupovaly do poloh vyšších, než je známe dnes: *Acer campestre*, *Astragalus glycyphyllos*, *Carpinus betulus*, *Corylus avellana*, *Euonymus europaeus*, *Frangula alnus*, *Melampyrum nemorosum*, *Padus avium*, *Peucedanum palustre*, *Prunus avium*, *Quercus petraea*, *Ribes nigrum*, *Scirpus maritimus*, *Serratula tinctoria*, *Thalictrum lucidum*, *Ulmus glabra*, *Viburnum opulus* aj. Rozhodně nebyly zachyceny jejich extrémy, ale jakýsi standard, tou dobou jakoby sahající výše než dnes. Ovšem o jaký rozdíl se mohlo jednat, ani v nejmenším nelze soudit. Nejde-li o výklad mylný, pak může případnout v úvahu úsudek, zda se nejednalo o tehdy příznivější klima. Pochopitelně – nebyly to hodnoty zjištěné měřením – pro takový závěr by bylo vhodné shledat, jsou-li vůbec, i ukazatele jiné. Poučka „fons unus, fons nullus“ platí i zde. Účelovou konstrukci si dovolit nelze, ale poukaz na to je zcela na místě. K jednoznačnému tvrzení to ovšem nedostačuje, ale v úvahu ta indicia přijmout lze. Z našeho území jinak hodnoty pro úsudek zatím nejsou, ale je-li kladen začátek tzv. malé ledové doby („Little Ice Age“), neboli „neoglaciálu“ do roku 1500 nebo 1550, s maximem kolem r. 1750 a koncem do r. 1850 (cf. J. Gribbin & S. H. Plagemann in Gribbin 1968: 68–82, John 1979: 291–295, Schweingruber et al. 1979, Pfister 1984, Grove 1988), mohly to být v letech Schwenckfeltových záznamů přibližně dozvuky předchozího, poněkud příznivějšího klimatického období, popř. jen ještě relativně příznivé začátky, s výkyvy nastupujícího pessima zmíněné „malé doby ledové“.

Obraz, který rozbořem knihy a zvláště některých míst možno získat, nemůže být úplný a nemusí být bezchybný. Naprostému opaku, tedy bezchybnosti, brání řada překážek a jejich překonání zdaleka není snadné. Má-li být závěrem krátce generalizován rozdíl mezi stavem krkonošské květeny před čtyřmi stoletími, jak ho lze považovat za Schwenckfeltem naznačený, a dneškem, možno říci, že za tu dobu, včetně urychlení v nejnovější době, je označitelný za téměř rozvrácený nebo za stojící na pomezí rozvratu vůči stavu původnějšímu, přírodě bližšímu. Není to překvapivé. Každá doba se na těch horách většinou podepsala a podepisuje hlavně jí dostupnou energií, rozhodně mnohem méně intelektuálními schopnostmi.

Z pěstovaných druhů

Na všechny takové druhy upozornit nelze, ale bylo by chybou některé vynechat. Tak v zahradách je zachycena přítomnost *Helleborus viridis* („*H. niger vulgaris*“ – str. 103), již tehdy přetrvávající samotné pěstování: „Passim sponte luxuriat in hortis“. Zplnění, místy zdomácnění, vede, zvláště ve Slezsku, k představám o původnosti (např. v Górah Kaczwaských!), které i jinak je nepravděpodobné (Hendrych 1978: 4). – Pozoruhodnější je „*H. albus floribus atrorubentibus praecox*“: „In sylvis altioribus Hungariae sponte crescit, apud nos hortensis est“ (str. 278). Je jím *H. purpurascens*, takto pojmenovaný a popsáný teprve v r. 1802 F. A. Waldsteinem a P. Kitaibelem; jak byl získán, nepodařilo se v nejrůznější literatuře zjistit. – „Facile in hortis propagatur“, je uváděna *Aristolochia clematitis* („*A. longa vulgaris*“ – str. 235), v celé střední Evropě tou dobou běžně pěstovaná, později zplněním až zdomácněná; nesmyslnost představy o její středoevropské původnosti je evidentní (cf. Holubová & Slavíková 1964, A. Skalická in Hejny & Slavík 1988: 351–352, Hendrych 1989: 25). – *Parietaria officinalis* („*Parietaria*“ – str. 152): „In muris et parietibus muscidis oritur“, tedy žádné háje apod. Ještě Wimmer (1844a: 322) ji zná jen „tu a tam na zdích“. K lokálnímu i širšímu zdomácnění došlo tudíž mnohem později. – Co užitečné (!), jako obecně na zdích a střeších rostoucí, je zdůrazněno *Sempervivum tectorum* („*Sedum maius*“ – str. 193). – *Inula helenium* („*Helenium*“ – str. 102): „Amat uliginosa hortorum et praediorum loca, vulgatae (!) notitiae“. Svědectvím je pěstování jako farmaka, což doznávalo dlouho později (cf. Wimmer 1844a: 217). – *Libanotis montana* („*L. cachryfera*“ – str. 292): „Ex semine, sed difficile nascitur“, v zahradách jako afrodisiakum, s tradicí ze středověku, pěstovaná. – Pokud jde o vysvětlení druhotnosti krkonošského výskytu *Crocus albiflorus* („*Colchicum candido albido flore*“ – str. 262), v úvaze nemůže být bez vlivu zahradní kultura. Podle připojeného jména majitele (!), nepochybně to byly začátky pěstování a posléze zplaňování (cf. Šourek 1970: 363–364, Pilous 1975, Hendrych 1978: 4–5, Anonym 1983: 7). – Stejně lze usuzovat o „*Lilium rubens*“ a „*L. rubens summo alis diviso caule*“, jak je označeno *Lilium bulbiferum* (str. 293–294, cf. Flousková 1991: 14). – *Leucojum aestivum* („*L. bulbosum polyanthes*“ – str. 122) je uváděno jako planě rostoucí (bez stanoviště), ale bezpochyby šlo o zplnění. Slovy „Tardius flores profert“ navazuje na *Galanthus nivalis* („*L. bulbosum vulgatus*“ – str. 121), pěstovaný, ale též „... in pratis montium humidioribus et sylvis“ rostoucí. – *Gentiana lutea* („*G. maxima*“ – str. 276): jako významná, víceúčelová droga v zahradách pěstovaná. – Zachycena je minulost pěstování *Imperatoria ostruthium* („*Magistrantia nigra*“ – str. 299), z vlastních Krkonoš ještě neuvedená, zato v intravilánech, nejvýše při úpatí hor, běžně pěstovaná. – Stejně to platí o *Myrrhis odorata* („*Chaerofolium hispanicum*“ – str. 259), ale dnes tak často co zplnělé ji provázající *Levisticum officinale* mezi pěstovanými rostlinami zůstalo nenalezeno (lze usuzovat až na pozdější zavedení?).

Překvapuje pěstování *Dictamnus albus* („*Diptamnus germanica*“ – str. 271) jako léčivky (v Górah Kaczwaských původní?), ale neméně se to týká *Fritillaria meleagris* („*F. purpurea variegata*“ – str. 276) a *Eryngium planum* („*E. coeruleum*“ – str. 273): „In hortos elegantiae causa recipitur“, pěstovaných pro ozdobu. – *Polemonium caeruleum* („*Diptamnus italica*“ – str. 271) bylo v kultuře již zaběhlé a zplaňovalo. K rozsahu pěstování tudíž došlo již před třicetiletou válkou, která ho jako domnělé antiluetikum apod. jen rozšířila. – Údiv musí vyvolat skutečnost, že mezi pěstovanými rostlinami, „...inde in hortos recipitur“, byla *Sanguisorba minor* („*S. minor*“! – str. 189), planě též rostoucí („... loca inculta amat“).

Zajímavostí je *Digitalis purpurea*, („*D. purpurea*“! – str. 270), „*Vulneraria est*“, o které se značnou přesností Schwenckfelt ví, že „*In Lotharingiae et Alsatie montibus sponte umbrosis locis luxuriat*“. – *Veratrum nigrum* („*Helleborus niger verus*“ – str. 278), jako oficiální pěstované, což může jen překvapit.

Z Čech druhy udávané

Několik druhů je nahodile uvedeno z Čech, převážně od Poděbrad, dílem nikoli vzácných: Tak *Gentiana cruciata* („*G. cruciata*“! – str. 83): „*In collibus et monticulis apertis et gramineis, tum pratis siccioribus maxime Boiemia versus*“. – Pozoruhodný, leč nepravděpodobný je údaj *Ornithopus perpusillus* („*Polygala Matthioli*“ – str. 161–162) od Žacléře: „*Aestate floret apricis et incultis locis circa Schatzlarium*“. – *Artemisia pontica* („*Absinthium ponticum*“ – str. 6): „*Vulgatae est notitiae. Copiosissime in Boiemiae apricis ad Poidebradu luxuriat*“, německy uvedena „*Böhmischer Wermuth*“. – *Eryngium campestre* („*E. vulgare*“ – str. 67): „*In asperis campestribus, incultis Boiemiae, apud Silesios non ita frequens*“. Proč porovnává české a slezské rozšíření není jasné, svědčilo by to alespoň o autorově rozhledu. – *Falcaria vulgaris* („*Eryngium nothum*“ – str. 67): „*Ad agrorum margines, in vineis Boiemiae passim*“, jakoby nejbližší rostla až v Čechách, čemuž jistě nebylo. – *Cerintho minor* („*C. maior*“! – str. 46): „*In vineis Boiemiae*“. Není psáno, zda jako plevel nebo pěstována, ale možné je obojí. Podle starých pramenů byla jednou z příměsí v přípravě medicínálních vín. – *Teucrium chamaedrys* („*Chamaedrys vera*“ – str. 46): „*In Boiemiae asperis collibus, in monticulis ad Poidebradum plurima*“. Nic zvláštního tam nepředstavuje ani dnes. – *U Adonis vernalis* není přímé zmínky o výskytu v Čechách, ale uplatněný název „*Helleborus niger Boiemicum*“ (str. 103) leccos napovídá o jeho znalosti z Čech.

Anacamptis pyramidalis („*Orchis I*“ – str. 147): „*Circa Poidebrad Boiemiae in monticulo Woskobr*“. Tedy pahorek „Oškobrň“, charakteru chlumu, u obce Opolany (285 m), asi 80 m nad okolí vystupující, tzv. svědecký vrch, pod vrstvami inoceramových opuk se svrchnoturonskými až koniackými slínovci, nemalého obsahu CaCO₃, tím v našich podmínkách pro *A. pyramidalis* předpokladatelně zcela příhodný. Naleziště samotné by z tohoto zdroje zasloužilo uveřejnění⁹. Již Opiz (1815–1835: 303), ale jen v rukopise, převzal ho z Schwenckfelta jako *Orchis pyramidalis*. Významem podobná *Ophrys insectifera* byla tam jedenkrát v r. 1882 prokazatelně nalezena (Čelakovský 1885: 67), a tak tam kdysi mohla snad být i *A. pyramidalis*.

Méně významný, přesto zajímavý, je údaj *Libanotis montana*; v tomto případě jako „*Daucus montanus Boiemicus*“, s lokalizací „*Ad Poidebradum in monticulo amoenissimo*“ (str. 60). Rozhodně to není důležité, ale co „*amoenissimo*“ mělo znamenat, bylo by pro nás zajímavé. V tehdejší latině značilo „nejmalebnější“, „nejpůvabnější“ apod. Jako Lustberg, tedy „rozkošná hora“, byl v 18. stol. nazýván právě Oškobrň. Méně pravděpodobný byl by výklad od tvaru „*amoenus*“, tedy „*ad moenus*“, tj. „u hradeb ležící“. Verbálně (komparací) věc příliš neodpovídá, na druhé straně víme, za jakým účelem ve středově-

⁹ Podle rukopisu F. M. Opize (Maiwald 1904: 25) měl tam v r. 1562 nalézt F. Rhibera „*Scorzonera Bohemica*“, jak ji od Poděbrad uveřejnil Matthiolus (1565: 540). Opiz ji tam ještě v r. 1830 zjistil, s tím rozdílem, že šlo o *S. hispanica*.

¹⁰ Z Čech známa pouze z komplexu Velké hory u Srbska na Karlštejnsku. Zjištění připisováno I. F. Tauschovi, uveřejněno Presly (Presl & Presl 1819: 180), snad proto v té souvislosti uvedeni jako první nálezcí (Opiz 1823: 99).

ku, a později po baroku, byla *L. montana* pěstována. Nejedna lokalita je u nás dosud toho pozůstatkem.

Souhrn

Jedná se o rozbor květeny, Casparem Schwenckfeltem (1563–1609), žákem C. Bauhina, posléze lékařem, v r. 1600 vydané, podle názvu knihy historického se Slezska týkající. Obsahem však šlo téměř výhradně jen o širší okolí města Jelenia Góra (tehdy Hirschberg), s velkou pozorností k pohoří Krkonoš, včetně převažující české strany. Za názavný doplněk možno považovat knihu menšího rozsahu, vydanou 1607 (Schwenckfelt 1607a). Zvláště první dílo je pozoruhodné úrovně, obsahem i formou podání dobu značně předbíhající. K uvedenému prostoru poskytuje poměrně velké množství údajů, někdy i velice konkrétních. Týká se 743 druhů, z čehož se 560 různě vztahuje k samotným Krkonošům, tudíž k 65 % dnes tam známým indigenním druhům. V textu jsou odkazy i na druhy, které v Krkonoších později spíše zjištěny nebyly, příkladně *Aconitum vulparia*, *Asplenium adiantum-nigrum*, *Atropa belladonna*, *Gentiana verna*, *Ledum palustre*, *Melittis melissophyllum*, *Myosotis scorpioides*, *Phyllitis scolopendrium*, *Phyteuma spicatum* subsp. *coeruleum*, *Potentilla supina*, *Serratula tinctoria*, *Silaum silaus* a *Taxus baccata*.

Zvláštním případem, dnes uspokojivě neřešitelným, je *Cortusa matthioli*. Bez ohledu na tehdejší nomenklaturu, objevují se v knize druhy, teprve mnohem později poznané, např. *Alchemilla fissa*, *Crepis conyzifolia*, *Drosera anglica*, *Juniperus sibirica*, *Orobancha lutea*, *Pedicularis sudetica*, *Ribes petraeum*, *Sedum alpestre*, *Thlaspi caerulescens* a *Viola lutea* subsp. *sudetica*. Shrnutý rozbor se týká 198 (27 %) druhů, porovnávaných s rozšířením, moderním výzkumem poznaným, ve frekvenci většinou nápadně menší, než by ze Schwenckfeltových podání vyplývalo.

Vedle konkrétních druhů je nastíněn souhrnný pohled na vegetaci, jak se může její tehdejší stav podle některých druhů jevit. Vše nasvědčuje tomu, že závažnější antropická činnost vůči vegetaci a flóře nastupovala především až v době následné. Vedle úbytků na stavu lesů to bylo zesílené pastevectví a kromě jiného též sběr rostlin k oficielním účelům. Mělo to poměrně drobné začátky již v době Schwenckfelta, stav květeny však hlouběji asi nikterak neožrožující.

Několik příkladů, věcně důležitějších, je uvedeno z druhů pěstovaných, umožňujících důvodný úsudek na jejich pozdější druhotnost v samotných Krkonoších, i když pěstování se tehdy omezovalo jen na intravilány podstatně níže ležících obcí. Připomenuto je několik druhů, zvláště *Anacamptis pyramidalis*, které Schwenckfelt zaznamenal z vnitřního prostoru Čech.

Zusammenfassung

Es wird eine Analyse der Flora vorgelegt, die nach ihrem Titel das ganze historische Gebiet Schlesiens einschliessen soll und vom Arzt und direkten Schüler C. Bauhins, Caspar Schwenckfelt (1563–1609), i. J. 1600 herausgegeben wurde. Nach ihrem Inhalt handelt es sich jedoch fast ausschliesslich um die weitere Umgebung der Stadt Jelenia Góra (damalig Hirschberg) mit grosser Berücksichtigung des Gebirges Krkonoše (Riesengebirge) einschliesslich der die grössere Fläche einnehmenden böhmischen Seite. Als eine anknüpfende Ergänzung kann ein i. J. 1607 (Schwenckfelt 1607a) herausgegebenes Buch von kleinerem Umfang betrachtet werden. Vor allem das erstere Werk ist von bemerkenswerter Qualität und kommt ihrer Zeit erheblich zuvor. Zum betreffenden Raum bietet es eine verhältnismässig grosse Menge oft sehr konkreter Angaben. Es schliesst 743 Arten in der heutigen Auffassung ein; von diesen betreffen 560 nur das Krkonoše-Gebirge, was 65 % der dort bekannten indigenen Arten repräsentiert. Im Text sind auch Hinweise auf diejenigen Arten zu finden, die später im Krkonoše-Gebirge eher nicht festgestellt wurden, z. B. *Aconitum vulparia*, *Asplenium adiantum-nigrum*, *Atropa belladonna*, *Gentiana verna*, *Ledum palustre*, *Melittis melissophyllum*, *Myosotis scorpioides*, *Phyllitis scolopendrium*, *Phyteuma spicatum* subsp. *coeruleum*, *Potentilla supina*, *Serratula tinctoria*, *Silaum silaus* und *Taxus baccata*.

Einen besondern, heute nicht befriedigend lösbarer Fall stellt *Cortusa matthioli* dar. Ohne Rücksicht auf die damalige Nomenklatur treten im Buche die erst weit später erkannten Arten auf, beispielsweise *Alchemilla fissa*, *Crepis conyzifolia*, *Drosera anglica*, *Juniperus sibirica*, *Orobancha lutea*, *Pedicularis sudetica*, *Ribes petraeum*, *Sedum alpestre*, *Thlaspi caerulescens* und *Viola lutea* subsp. *sudetica*. Die zusammenfassende Analyse schliesst 198 (27 %) Arten ein, die mit der aufgrund der modernen Forschungen erkannten Verbreitung verglichen werden, wobei die Frequenz zumeist auffallend geringer ist, als es sich auf den Angaben Schwenckfelters ergäbe.

Ausser den konkreten Arten wird in der Analyse ein zusammenfassender Blick auf die Vegetation erörtert, wie der damalige Zustand nach irgendwelchen Arten erscheinen kann. Es wird das Niveau des Einflusses der damaligen anthropischen Tätigkeit geschätzt. Alles spricht dafür, dass diese vor allem in der nachfolgenden Zeit auf die damalige Vegetation und Flora einwirkte. Ausser der Verminderung der Waldflächen war es die zunehmende Weidewirtschaft und nicht zuletzt das Sammeln von Pflanzen zu offizinellen Zwecken. Dieses Sammeln wurde in beschränktem Mass schon zur Zeit Schwenckfeldts ausgeführt, ohne jedoch den Zustand der Flora zu gefährden.

Es werden einige sächlich wichtigere Beispiele der gezüchteten Pflanzen angeführt, die ein wohlbegründetes Urteil über deren späteren sekundäres Vorkommen im Krkonoše-Gebirge ermöglichen, wenn auch deren Züchten nur auf die Innenbereiche der Siedlungen beschränkt waren. Einige Arten werden erinnert, die Schwenckfeldt (besonders *Anacamptis pyramidalis*) aus dem Binnenland Böhmens vermerkte.

Literatura

- Anonym (1983): *Crocus albiflorus*. – Krkonoše, Vrchlabí, 16 (3): 7.
- Baer O. (1896): Caspar Schwenckfeldt. – Wander. Riesengeb., Marschendorf, No. 163, 164: 62–64, 76–80.
- Balbinus B. (1679): *Miscellanea historica Regni Bohemiae*. Vol. 1. – Pragae.
- Bauhinus C (1596): *Phytopinax*. – Basileae.
- Brunfels O. (1530): *Herbarium vivae eicones...* – Argentorati.
- Bureš L. (1992). Je krkonošská květena bohatá? – Krkonoše, Vrchlabí, 25 (5): 4–5.
- Calzeolaris F. (1566): *Il viaggio di Monte Baldo dalla magnifica citta di Verona*. – Venezia. [in orig. n. v.]
- Calzeolaris F. (1584): *Iter Baldi civitatis Veronae montis*. – Venetiis. [n. v.]
- Camerarius J. [jun.] (1586): *De plantis epitome utilissima*. – Francofurti a. M.
- Camerarius J. [jun.] (1588): *Hortus medicus et philosophicus*. – Francofurti a. M.
- Clusius C. (1583): *Rariorum aliquot stirpium historia*. – Antverpiae.
- Clusius C. (1601): *Rariorum plantarum historia*. – Antverpiae.
- Cohn F. (1876): *Kryptogamen-Flora von Schlesien*. Vol. 1. – Breslau.
- Cunradi J. H. (1706): *Silesia togata, sive Silesiorum doctrina...* – Lignicii.
- Čelakovský L. (1885): *Resultate der botanischen Durchforschung Böhmens im Jahre 1883*. – Sitz.-Ber. Kön. Böhm. Gesell. Wiss., Cl. 2, 1884 (1885): 54–90.
- Dalechamps J. (1587): *Historia generalis plantarum*. Vol. 1 & 2. – Lugduni.
- Dodonaeus R. (1583): *Stirpium historiae pemptades*. – Antverpiae.
- Dostál J. (1989): *Nová květena ČSSR*. Vol. 1 & 2. – Academia, Praha.
- Dostál J. (1992): *Velký klíč na určování vyšších rostlín*. Vol. 1 & 2. – Slov. Ped. Naklad., Bratislava.
- Dvořák J. (1992): *Doplňky a poznámky ke květeně Krkonoš*. – Opera Corcon., Vrchlabí, 29: 189–199.
- Fanta J. et al. (1969): *Příroda Krkonošského národního parku*. – Praha.
- Flouková Z. (1991): *Lilie cibulkonosná*. – Krkonoše, Vrchlabí, 24 (7): 14.
- Franke J. (1594): *Hortus Lusatae*. – Budissinae.
- Fuchs L. (1543): *New Kreuterbuch*. – Basell.
- Futák J. & Domin K. (1960): *Bibliografia k flóře ČSR*. – Bratislava.
- Gesner C. (1541): *Historia plantarum et vires ex Dioscoride*. – Parisiis.
- Göppert H. R. (1832): *Über die ältere schlesische Pflanzenkunde als Beitrag zur vaterländischen Kulturgeschichte*. – Schles. Provinz. Blätt., Breslau, 96: 101–114, 197–209.
- Graetzer J. (1889): *Lebensbilder hervorragender schlesischer Aertzte aus den letzten vier Jahrhunderten*. – Breslau.
- Gribbin J. (ed.) (1968): *Climatic change*. – Cambridge.
- Grove J. M. (1988): *The Little Ice Age*. – McGrowhill, London.
- Hejnyš S. & Slavík B. (eds.) (1988, 1990, 1992): *Květena České (socialistické) republiky*. Vol. 1 (1988), 2 (1990), 3 (1992). – Academia, Praha.
- Hendrych R. (1978): *Původní nebo nepůvodní rostliny naší květeny?* – Živa, Praha, 26: 2–5, 50–52.
- Hendrych R. (1984): *O údajích druhu *Moehringia muscosa* pro květenu ČSR*. – Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, 19: 87–94.
- Hendrych R. (1987): *Karpatische Migrationen und Florenbeziehungen in den Tschechischen Ländern der Tschechoslowakei*. – Acta Univ. Carol., Biol., Praha, 1985: 105–250.
- Hendrych R. (1989): *Physalis alkekengi*, in Europa und in der Tschechoslowakei besonders. – Acta Univ. Carol., Biol., Praha, 1989/3: 1–42.
- Hendrych R. (1999): *Historie druhu *Archangelica officinalis* v Čechách*. – Preslia, Praha, 70 (1998): 313–334.

- Hendrych R. & Hendrychová H. (1989): Die *Pedicularis*-Arten der Tschechoslowakei, früher und jetzt. – Acta Univ. Carol., Biol., Praha, 1988/32: 403–456.
- Henel N. (1613): Silesiographia. – Francofurti.
- Henel N. (1704): Silesiographia renovata. – Vratislaviae.
- Henschel A. G. [W.] E. Th. (1837a): Iatrologiae Silesiae specimen primum... – Vratislaviae.
- Henschel A. W. E. Th. (1837b): Zur Geschichte der botanischen Gärten und der Botanik überhaupt in Schlesien im 15. und 16. Jahrh. – Allgem. Gartenzeit., Berlin, 5: 61–103.
- Hirsch A. (ed.) (1887): Biographisches Lexikon der hervorragenden Aerzte. Vol. 5. – Wien & Leipzig.
- Hofman J. (1970): Rozšíření tisů (*Taxus baccata* L.) v okolí Krkonoš. – Opera Corcon., Vrchlabí, 6 (1969): 166–167.
- Holubová A. & Slavíková Z. (1964): *Aristolochia clematitis* na území ČSSR. – Preslia, Praha, 36: 294–305.
- Hoser J. K. F. (1804): Das Riesengebirge. Vol. 1. – Wien & Triest.
- Husáková J. (1978): The phytocenological comparison of stands with *Rumex alpinus* L. in the Sudeten and Carpathians. – Acta Bot. Slov. Acad. Sci. Slov., ser. A, Bratislava, 3: 283–293.
- Chemnitz J. (1652): Index plantarum circa Brunsvigam... – Brunsvigae.
- Chrtěk J. (1980): Rozšíření druhů rodu *Woodsia* v Českých zemích. – Čas. Nár. Muz., ser. přír., Praha, 149: 70–79.
- Chrtěk J. (1981): Poznámky k výskytu *Lycopodioides helveticum* v Čechách a na Moravě. – Čas. Nár. Muz., ser. přír., Praha, 150: 88.
- Jalas J. & Suominen J. (1988): Atlas florae Europaeae. Vol. 1. – Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- Jeník J. (1963): Vývoj přírodovědeckého poznání Krkonoš. – Ochr. Přír., Praha, 18: 107–110.
- John B. J. (1979): The winters of the world. – Newton, London.
- Jourdan A. J. L. (1825): Dictionnaire des sciences médicale. Vol. 7. – Paris.
- Kavina K. (1918): Jalovec nízký. – Čas. Mus. Král. Čes., Praha, 92: 182–183.
- Klásterský I. et al. (1970): Botanikové na českém a moravském území... – Zprávy Čs. Spol. Děj. Věd. Tech., Praha, 14–15: 1–213.
- Knoll-Greiling U. (1959): Rauschinduzierende Mittel bei Naturvolkern und ihre individuelle und soziale Wirkung. – Sociologus, Berlin, 9: 47–60.
- Krocker A. I. (1787, 1790, 1814, 1823): Flora Silesiaca renovata. Vol. 1 (1787), 2 (1790), 3 (1814), 4 (1823). – Vratislaviae.
- Kupczynski J. (1970): Tis (*Taxus baccata* L.) v severních Sudetech. – Opera Corcon., Vrchlabí, 6 (1969): 166–167.
- Lobel M. (1576): Plantarum seu stirpium historia. – Antverpiae.
- Lobel M. (1581): Plantarum seu stirpium icones. – Antverpiae.
- Lokvenc T. (1965): Alpínská oblast Krkonoš v roce 1765. – Opera Corcon., Vrchlabí, 2: 27–42.
- Lokvenc T. (1972): Krkonošské osudy rozhodnice růžové. – Krkonoše, Vrchlabí, 5/3: 17.
- Lokvenc T. (1977): Geneze současné rozlohy krkonošských lesů a jejich druhové skladby. – In: Štirsa J. (ed.), Člověk a horská příroda ve XX. století, Špindl. Mlýn – Sv. Petr, 3/B: 23–27
- Lokvenc T. et al. (1994): Rekonstrukce porostů kleče horské (*Pinus mugo* Turra) v Krkonoších. – Opera Corcon., Vrchlabí, 31: 71–92.
- Magner L. N. (1994): A history of the life sciences. Ed. 2. – Dekker Inc., New York etc.
- Maiwald V. (1904): Geschichte der Botanik in Böhmen. – Wien & Leipzig.
- Matthioli P. A. (1562): Herbarž ginak Bylinář. – Staré Město Pražské.
- Matthioli P. A. (1565): Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis... – Venetiis.
- Matthioli P. A. (1571): Compendium de plantis omnibus... – Venetiis.
- Matthioli P. A. (1596): Herbář aneb Bylinář. – Staré Město Pražské.
- Mattuschka H. G. (1776): Flora Silesiaca. Vol. 1. – Breslau & Leipzig.
- Milde J. (1858): Die Gefäss-Kryptogamen in Schlesien. – Nova Acta Leop. Car., Berlin, 26/2: 371–753.
- Nožička J. (1961): Vývoj krkonošských lesů na Vrchlabsku a Maršovsku. – Pr. Výzk. Úst. Lesn. ČSSR, Praha, 23: 161–228.
- Opiz P. M. (1815–1835): Botanische Topographie Böhems. – Ms. [Depon. in: Nár. muz., Praha]
- Opiz F. M. (1823): Böhems Gewächse. – Prag.
- Pax F. (1929): Bibliographie der schlesischen Botanik. – Breslau.
- Petiver J. (1717): Plantae Silesiacae rariores ac desideratae ex Caspate Schwenkfeldio excerptae et methodo Rayana digestae. – Londini. [n. v.]
- Pfister C. (1984): Klimageschichte der Schweiz 1525–1860. – Bern.

- Pilous V. (1975): Příspěvek k rozšíření šafránu heuffelova (*Crocus heuffelianus* Herb.) a bělokvětoho (*Crocus albiflorus* Kit.) ve východních Krkonoších. – Opera Corcon., Vrchlabí, 12: 163–176.
- Pohl J. E. (1810): Tentamen florae Bohemiae. Vol. 1. – Prag.
- Presl J. S. & Presl C. B. (1819): Flora Čechica. – Pragae.
- Procházka F. (1982): Poznámky a doplňky ke květeně Krkonošského národního parku. – Opera Corcon., Vrchlabí, 19: 271–291.
- Procházka F. & Štursa J. (1972): Příspěvek ke květeně Krkonoš. – Opera Corcon., Vrchlabí, 9: 134–164.
- Reitzig H. (1943): Die Laboranten von Krummhübel. – Breslau.
- Sawicki L. (1995): Mapa geologiczna regionu Dolnoslaskiego. – Panst. Inst. Geol., Warszawa.
- Schindler C. T. (1706): Silesia togata. – Lignicii.
- Schmidt F. W. (1793): Flora Bohemica inchoata. Vol. 2. – Pragae.
- Schube T. (1891): Zur Geschichte der schlesischen Floren. Erforschung bis zum Beginn des siebzehnten Jahrhunderts. – Jahresber. Schles. Gesell. Vaterl. Cult., Breslau, 68 (Ergänz.-Heft): 1–48.
- Schube T. (1896): Schlesiens Culturpflanzen im Zeitalter der Renaissance. – Beil. Jahresber. Progr. Realgymn. Zwinger Breslau 215: 1–68.
- Schube T. (1903): Die Verbreitung der Gefäßpflanzen in Schlesien. – Breslau.
- Schube T. (1904): Flora von Schlesien. – Breslau.
- Schube T. (1928): Caspar Schwenckfelds botanische Forschungen. – Wander. Riesengeb., Marschendorf, 1928: 51–55.
- Schweingruber F. H. et al. (1979): Dendroclimatic studies on Conifers from Central Europe and Great Britain. – Boreas, Oslo, 8: 427–452.
- Schwenckfelt C. (1587): Thesaurus pharmaceuticus, medicamentorum fere omnium facultates et praeparationes continens. – Basiliae.
- Schwenckfelt C. (1600): Stirpium et fossilium Silesiacae catalogus. – Lipsiae.
- Schwenckfelt C. (1603): Theriotropheum Silesiae. – Lignicii.
- Schwenckfelt C. (1607a, 1619a): Hirschbergischen warmen Baden. – (1607) Görlitz, ed. 2. (1619) Hirschberg.
- Schwenckfelt C. (1607b, 1619b): Thermae Teplicenses oder von der Toeplitzer warmen Bades in Böhmen... – (1607) Görlitz u. Liegnitz, (1619) Liegnitz.
- Schwenckfelt C. (1708): Gründliche Beschreibung des Hirschbergischen warmer Bades. – b. m.
- Simler J. (1574): Vallesiae descriptio libri duo. – Tiguri.
- Slavík B. (ed.) (1995, 1997): Květena České republiky. Vol. 4 (1995), 5 (1997). – Academia, Praha.
- Sprengel C. (1909): Historia rei herbariae. Vol. 2. – Amsterodami.
- Sprengel C. (1818): Geschichte der Botanik. – Altenburg & Leipzig.
- Svoboda J. (1955): Vápenci Krkonoš a Jizerských hor. – Geotechnica, Praha, 21: 1–68.
- Šourek J. (1970): Květena Krkonoš. – Praha. [Per errorem a. 1969 liber annotatus!]
- Tabernaemontanus J. T. (1590): Eicones plantarum seu stirpium, arborum... – Francofurti a. M.
- Thalius J. (1588): Sylva Hercynica. – Francofurti a. M.
- Thomas J. G. (1824): Handbuch der Literaturgeschichte von Schlesien. – Hirschberg.
- Tomczyk H. (1960): Atlas geologiczny Polski. Zeszyt 4. Silur. – Panst. Inst. Geol., Warszawa.
- Tutin T. G. et al. (1964–1978): Flora Europaea. Vol. 1.–5. – Univ. Press, Cambridge.
- Volckmann I. & Volckmann G. A. (1710): Phytologia magna. Vol. 9. – Ms. [Depon. in: Bibl. Dresden]
- Vulterin Z. (1955): O rozšíření rojovníku bahenního (*Ledum palustre* L.) v Jizerských horách a Krkonoších. – Ochr. Pfir., Praha, 10: 298–301.
- Wimmer F. (1844a, 1844b, 1845): Flora von Schlesien. Vol. 1 (1844a), 2 (1844b) et Ergänzungsband (1845). – Breslau.
- Winkler W. (1881): Flora des Riesen- und Isergebirge. – Warmbrunn.
- Zaunick R. et al. (1930): Johannes Franke, „Hortus Lusatae“, Bautzen 1594 mit einer biographie... – Bautzen.

Došlo 21. dubna 1999

Přijato 25. ledna 2000